

Prvih deset godina Radiotelevizije Zagreb

VESNA DUBOVEČAK

Velika Gorica, Hrvatska

vesna.dubovecak@gmail.com

Proces osnivanja i početak rada televizije kao odjela Radija Zagreb i prve godine djelovanja Radiotelevizije Zagreb unutar Jugoslavenske televizije odigrali su se u samo deset godina – od sredine 50-ih do sredine 60-ih godina XX. stoljeća. Obradivani period analiziran je iz izvornih dokumenata Radija Zagreb i Radiotelevizije Zagreb, djelomično sačuvanih u Arhivu poslovne dokumentacije Hrvatske radiotelevizije, tekstova objavljenih u internim tiskovinama obiju ustanova i radiodifuzije Jugoslavije, kao i zabilježenih sjećanja sudionika tih događaja. Da bi se dobio potpuniji uvid u obrađenu temu, prikazan je i kratki pregled nastanka televizije u svijetu. Većina podataka korištenih u ovom radu nalazi se u radnoj jedinici Arhivi i programsko gradivo Hrvatske radiotelevizije.

Ključne riječi: Radio Zagreb; Radiotelevizija Zagreb; radiodifuzija; Jugoslavenska radiodifuzija i televizija; Radioindustrija Zagreb

Uvod

U Arhivu poslovne dokumentacije Hrvatske radiotelevizije nalaze se samo djelomično sačuvani zapisnici i stenogrami nekih sjednica Upravnoga odbora i Savjeta Radija Zagreb iz vremena prije i tijekom osnivanja televizije kao zasebnoga odjela Radija Zagreb (RZ) te prvih godina djelovanja Radiotelevizije Zagreb (RTZ) unutar Jugoslavenske radiotelevizije (JRT). Zbog toga su kao sekundarni izvori podataka poslužila interna glasila namijenjena radnicima Radija Zagreb odnosno RTZ-a (*Radio problemi*, *Bilten RTZ*, *Naš studio*, *Radio televizija Zagreb*) jer je u njima većina dokumenata objavljena u skraćenom obliku (odluke Savjeta i Upravnoga odbora, zakoni, pravilnici i sl.). Podaci o radiodifuziji i televiziji toga vremena u svijetu i Jugoslaviji upotpunjeni su tekstovima većinom objavljenim u časopisima Jugoslavenske radiodifuzije *Jugoslavenski radio* i *Radio televizija*. Kao važan izvor podatka poslužila su i zabilježena sjećanja pojedina, sudionika događaja prvih godina rada televizije, kojima je dopunjena slika televizije kao bitnoga čimbenika društvenih zbivanja onoga vremena.

Za televiziju¹ se obično kaže da je „skupa igračka” budući da proizvodnja programa stoji jednako proizvodili program za milijune ili za nekoliko tisu-

¹ Engl. *television*, od *tele-* + lat. *visio*: pojava; predstava. Prema *Hrvatskoj enciklopediji*, riječ *televizija* ima dva značenja. Prvo se odnosi na „tehnički sustav koji omogućuje stvaranje,

ća gledatelja. Zbog toga osnivanje svake televizije zahtijeva velika financijska ulaganja. U početku se televizija razvija kao sastavni dio radijskih stanica (BBC u Velikoj Britaniji, CBS, NBC i ABC u Sjedinjenim Američkim Državama /SAD/). Međutim, njezin nagli razvoj dovodi do preuzimanja sve većega medijskog prostora ostalih izvora informiranja i zabave, pa se u vrlo kratkom vremenu osamostalila i postala dominantan masovni medij. Streloviti uspon televizije kao masovnoga medija počinje ubrzo po završetku Drugoga svjetskog rata, prije svega u SAD-u, a potom i u Europi.

Prvi eksperimenti koji su doveli do bitnih otkrića potrebnih za razvoj televizije izvodili su se još u XIX. stoljeću. Uspješna eksperimentalna emitiranja televizijske slike događaju se tek krajem 20-ih godina XX. stoljeća, a jedan od najčešće spominjanih pionira televizije škotski je izumitelj John Logie Baird. Krajem 1929. Baird počinje suradnju s korporacijom British Broadcasting Corporation (BBC), preko čijih odašiljača redovito emitira svoje televizijske emisije.² Ta suradnja potrajat će sve do 1935., kad BBC prelazi na emitiranje televizijske slike elektronskim EMI – Marconijevim sustavom. Neposredno pred Drugi svjetski rat BBC prestaje s emitiranjem televizijskoga programa i nastavlja tek godinu dana po završetku rata.³ U isto vrijeme i u ostalim europskim zemljama provode se istraživanja vezana za televiziju, osobito u Francuskoj⁴ i Njemačkoj⁵.

---

obradbu, prijenos, odašiljanje i prijam električnih signala koji prenose pokretne slike, zvuk i pisane obavijesti”, a drugo na „masovni medij zasnovan na istoimenom tehničkom sustavu”. Vidi: „Televizija”.

² Bairdov sustav prijenosa televizijske slike (30 linija i 12 1/2 slika u sekundi) mogao se prenositi na televizijske prijarnike koje proizvodi njegova tvrtka Baird Television Development Company (BTDC) i koje je Baird nazvao *Televisor*. Kako je njegov odašiljač bio male snage, obratio se BBC-ju, koji je imao jači odašiljač, s idejom da u vrijeme u kojem BBC ne emitira svoj radijski program (od 23 h do jutro) on koristi njihov odašiljač za potrebe svojega televizijskog programa. Rukovodstvo BBC-ja nevoljko je pristalo na tu ideju i od listopada 1929. Baird eksperimentalno emitira televizijske emisije četiri puta tjedno u trajanju od pola sata. Budući da BBC u početku ima samo jedan odašiljač, a za televiziju su potrebna dva (za zvuk i za sliku), prvih šest mjeseci zvuk i slika slali su se naizmjenično (dvije minute slika, dvije minute ton). Suradnja BBC-ja i Bairda potrajat će sljedećih šest godina.

³ LONČAR, *O savremenoj televiziji*, 30; GALIĆ, *Tehnički razvoj radija i televizije*, 105-107; „Television out and about”; Maurizio FANELLI, „Kako je nastala televizija”, *Jugoslavenski radio* (Zagreb), 7 (1956), 20; „John Logie Baird – British inventor”; „History of the BBC”; „John Logie Baird (1888 – 1946)”; „John Logie Baird”; „Baird and the BBC”.

⁴ René Barthélemy 1931. radi prvu javnu demonstraciju televizijske slike u Francuskoj; 1932. eksperimentalni program od jednoga sata tjedno nazvan „Paris Television” (na prijarnicima *Emyvisor*); Radio-PTT Vision (1935. – 1937.) kao prva francuska javna televizijska stanica. GALIĆ, *Tehnički razvoj radija i televizije*, 110-113.

⁵ Godine 1928. jednosatna probna televizijska emitiranja na nekim postajama Reichsposta (DRP); prvi redoviti televizijski program „Fernsehsender Paul Nipkow” u Berlinu (1935. – 1944.); za potrebe prijenosa događaja s Olimpijskih igara u Berlinu tvrtka Fernseh-AG konstruirala 1935./1936. dvoja reportažna kola, Emil Mechau u tvrtki Telefunken razvija potpuno elektronsku ikonoskop-kameru (*Fernseh-Kanone*), Manfred von Ardenne 1931. elektronički televizor s katodnom cijevi, a tvrtka Telefunken 1939. predstavlja njemački standardni televizijski prijarnik *EI*. Televizija u Njemačkoj bit će ponovo dostupna tek od 1952. godine. LON-

I u Jugoslaviji 30-ih godina prošloga stoljeća pojedinci eksperimentiraju s televizijskim sustavima i prijenosom televizijske slike, najviše u Ljubljani i Zagrebu. Većina eksperimenata nikad nije otišla dalje od laboratorijskih istraživanja. Inženjer Marij Osana 30-ih je godina u Ljubljani istraživao televizijsku tehnologiju. Istovremeno profesor Tehničkoga fakulteta u Zagrebu Josip Lončar na vlastoručno konstruiranom televizijskom prijammiku izvodi prve prijenose televizijske slike (u noći 7./8. kolovoza 1930. iz Berlina i u noći 12./13. kolovoza 1930. iz Londona), o čemu je izvijestio zagrebački dnevni tisak (*Novosti* i *Jutarnji list* 17. kolovoza 1930.) te njemački časopis *Fernsehen* iz Berlina i engleski časopis *Television* iz Londona, posebno ističući prijam signala Bairdove televizije. Josip Lončar objavio je 1937. knjigu *O savremenoj televiziji: osnovni problemi, sadašnje stanje i smjernice razvoja*.⁶

Televizija je u SAD došla iz Europe. Većinu radijskoga tržišta u SAD-u do sredine 30-ih godina prošloga stoljeća drže dvije privatne radijske mreže, obje sa sjedištem u New Yorku: National Broadcasting Company (NBC), nastala 1926. kao dio korporacije Radio Corporation of America (RCA), ujedno najstarija radijska mreža u SAD-u, te Columbia Broadcasting System (CBS), osnovana 1927. godine. Te dvije mreže prve u SAD-u uvode televiziju.⁷

Drugi svjetski rat prekinuo je daljnji razvoj televizije. Nakon rata najprije se pokušava riješiti problem neujednačenih standarda broja linija u sustavima prijenosa televizijske slike koje koriste pojedine zemlje. Osnovano je i nekoliko međunarodnih komisija koje su pokušavale riješiti taj problem, ali u tome nisu uspjele. Budući da se već 50-ih godina govori o uvođenju televizije u boji,

---

ČAR, *O savremenoj televiziji*, 15-16, 21-23, 26-30; GALIĆ, *Tehnički razvoj radija i televizije*, 107-110.

⁶ Dvije godine poslije (1939.) posjetitelji Zagrebačkoga zbora na Savskoj cesti i Sajma u Beogradu imali su priliku vidjeti prve javne televizijske prijenose slike u Jugoslaviji. Da bi promotala svoje proizvode, tvrtka Philips unutar sajamskoga prostora organizira televizijski prijenos programa napravljenog na licu mjesta emitirajući ga na vlastitim prijammnicima postavljenim na nekoliko mjesta na prostoru sajma. LONČAR, *O savremenoj televiziji*, 10; MULJEVIĆ, „Akademik Josip Lončar, nestor hrvatske elektrotehnike”, 205-208; GALIĆ, *Tehnički razvoj radija i televizije*, 122-124.

⁷ NBC 1931. započinje eksperimentalno TV emitiranje (svakodnevno nekoliko sati emitira TV sliku lutke postavljene na rotirajući gramofon (figuricu mačke nazvane Felix) koja je odabrana zbog svog tonskog kontrasta i sposobnosti da izdrži visoke temperature uzrokovane intenzivnim osvjetljenjem potrebnim za rano emitiranje televizijske slike). NBC od 1939. počinje redovito emitiranje televizijskog programa. Otvaranjem postaje W2XAB 21. srpnja 1931. u New Yorku CBS počinje eksperimentalno TV emitiranje (emitira prvi redoviti sedmodnevni program u SAD-u 28 sati tjedno). Televizijski program potpuno elektroničkim sustavom CBS emitira od 1939. godine. Neovisna agencija savezne vlade SAD-a Federal Communications Commission (FCC) osnovala je 1939. National Television System Committee (NTSC) kako bi riješila sukobe između tvrtki oko uvođenja nacionalnog analognog televizijskog sustava. FCC je izdao dozvole CBS-u i NBC-u u isto vrijeme s namjerom da se WNBT i WCBW istovremeno potpišu (1. srpnja 1941.) tako da niti jedna postaja ne bi mogla tvrditi da je „prva”. GALIĆ, *Tehnički razvoj radija i televizije*, 113-114; „Brand History”; „CBS”; „CBS Corporation”; „Early Television Stations”; „National Broadcasting Co., Inc. (NBC)”; „Our History”; „RCA Corporation”; „Television”.

odustalo se od ujednačavanja sustava za crno-bijele televizijske prijamnike. Prvo emitiranje programa u boji bilo je u SAD-u već 1954., a tek od 1960. počela je ekspanzija televizije u boji. U Europi program u boji prvi put emitira BBC u srpnju 1967., a krajem iste godine i televizija u Francuskoj.⁸

Istovremeno s tehničkim razvojem televizije razvijaju se i dva programska modela televizije – američki i europski. Američki model čine komercijalne televizije financirane reklamama, a europski model javnih televizija financiran je pretplatom (s većom ili manjom ovisnošću o državi). Prva europska komercijalna televizija, Independent Television Authority (ITA), počela je s emitiranjem krajem rujna 1955. u Velikoj Britaniji kao konkurencija BBC-ju, a prva javna televizija u SAD-u je Public Broadcasting Service (PBS), osnovana tek 1969. godine.⁹

U današnje vrijeme gotovo sve europske javne televizije i televizije s javnom koncesijom članice su međunarodnoga udruženja Europska radiodifuzijska unija (engl. European Broadcasting Union – EBU, fran. L'Union Européenne de Radio-Télévision – UER)¹⁰ sa sjedištem u Ženevi u Švicarskoj.¹¹ Od samoga početka EBU je bio pod dominacijom BBC-ja. Zemlje istočnoga bloka udružuju se u Organisation Internationale de Radiodiffusion et de Télévision (OIRT) sa sjedištem u Pragu.¹²

Frekventni prostor za televiziju prvi je put predložen već 1938. u Kairu. Nakon rata o tome se raspravlja 1947. u Atlantic Cityju i 1952. u Stockholmu (VHF konferencija). Jugoslavija se našla u procijepu između s jedne strane Italije i Austrije, koje ubrzano razvijaju televiziju, i s druge strane istočnih zemalja, članica OIRT-a (s potpuno različitim raspodjelom kanala u odnosu na Jugoslaviju).¹³ Problemi u neujednačenim sustavima među zemljama

⁸ Za televiziju u boji vlada SAD-a prihvaća 1953. sustav NTSC. U Europi od sredine 60-ih francuski sustav SECAM koriste Francuska i sve zemlje Istočne Europe, a sustav PAL (njemačke tvrtke Telefunken) sve zemlje Zapadne Europe izuzev Francuske. Jugoslavija najprije koristi sustav SECAM, a 1968. prihvaća PAL sustav. GALIĆ, *Tehnički razvoj radija i televizije*, 120-121, 203-208; „Televizijski standardi u svijetu”, *Jugoslavenski radio*, 51 (1957), 6; „Televizija u boji”, *Jugoslavenski radio*, 11 (1954), 17; „Nastupa li doba televizije u boji?”, *Jugoslavenski radio*, 3 (1958), 34.

⁹ „Razvoj britanske televizije”, *Jugoslavenski radio*, 21 (1956), 24.

¹⁰ U tekstovima 50-ih i 60-ih godina većinom se koristi kratica UER kad se piše o Europskoj radiodifuzijskoj uniji.

¹¹ Današnja Europska radiodifuzijska unija osnovana je 12. veljače 1950. u Velikoj Britaniji. Osnovale su ju 23 radiodifuzijske članice iz 21 zemlje Zapadne Europe i Sredozemlja (Belgija, Danska, Finska, Francuska, Grčka, Irska, Italija, Jugoslavija, Libanon, Luksemburg, Maroko, Monako, Nizozemska, Norveška, Portugal, Švedska, Švicarska, Tunis, Turska, Vatikan, Velika Britanija). GALIĆ, *Tehnički razvoj radija i televizije*, 189-208; „Our History”..

¹² Nakon završetka hladnoga rata i raspadom Sovjetskoga Saveza europske zemlje članice OIRT-a prelaze u EBU kao redovne članice, a ostale zemlje istočnoga bloka većinom postaju pridružene članice.

¹³ Nakon konferencije u Stockholmu 1961. Jugoslavija koristi 40 odašiljača, od kojih devet ima maksimalnu dozvoljenu snagu od 100 kW. Hrvatska je imala 11 odašiljača, od toga četiri snage 100 kW (Sljeme, Učka, Psunj i Biokovo), koji zajedno s odašiljačima manje snage (Labištica, Stipanov Grič, Kalnik, Srđ, Mirkovica, Čelavac i Osijek) omogućuju osnovno pokrivanje

Europe nastavili su se i nakon Stockholma, osobito među članicama UER-a i OIRT-a.

Već od 1956. televizijske mreže zemalja Zapadne Europe planirale su veću suradnju sa zemljama Istočne Europe. Istovremeno postoje planovi za povezivanje TV mreže između Amerike i zemalja Zapadne Europe preko Grenlanda i Islanda.¹⁴ Prvi televizijski međudržavni prijenos u Europi bila je krunidba kraljice Elizabete II., koji je 2. lipnja 1953. radio BBC, a mogao se vidjeti još u Francuskoj, Nizozemskoj i Zapadnoj Njemačkoj. Međutim, tek godinu dana poslije prvi je put jedan program prenosilo više država. Tada je prvi program Televizije Europe, poslije nazvane Eurovizija (EuroVision), uspjelo prenositi sedam država. Eurovizija je zamišljena kao „burza za razmjenu televizijskih programa u Europi”.¹⁵

Od početka 50-ih enorman je godišnji porast broja TV prijavnika u pojedinim zemljama, a po tome je vidljiv i utjecaj televizije kao medija u cijelom svijetu. Prema podacima koje je 1954. prikupio Statistički ured Ujedinjenih naroda, vidljiva je golema razlika između razvijenih i nerazvijenih zemalja, odnosno velika razlika u broju radijskih i TV prijavnika između SAD-a i ostatka svijeta. Televizijski se program krajem 1953. i početkom 1954. emitira samo u 21 zemlji svijeta. Po broju TV prijavnika u prvoj polovini 1954. SAD je na prvome mjestu budući da ih je prijavljeno 31.532.000, a sve ostale zemlje zajedno imaju ih znatno manje u odnosu na SAD. U godišnjaku za Jugoslaviju postoji podatak samo o broju radijskih prijavnika (155.113), a podataka o broju TV prijavnika nema jer su u statističke podatke ulazili samo prijavljeni radijski i TV prijavnici.¹⁶ Pretpostavlja se da je u to vrijeme bilo neprijavljenih

---

cijeloga teritorija Hrvatske. Romano GALIĆ, „Novi Stockholmski plan i sadašnja faza njegove realizacije u Hrvatskoj”, *Bilten RTZ* (Zagreb), 9-10 (1962), 17-18.

¹⁴ Prvi TV prijenos iz Europe u Ameriku ostvarit će se tek 18. lipnja 1959. (britanski BBC i kanadski CBC). „Planovi za proširenje europske TV-mreže”, *Jugoslavenski radio*, 27 (1956), 12; „Televizijska veza Amerika – Evropa”, *Jugoslavenski radio*, 2 (1958), 34; Z. LETICA, „Datum u televiziji”, *Radio televizija* (Zagreb), 27 (1959), 27.

¹⁵ Prvi prijenos bio je 6. lipnja 1954. (prijenos „Praznika narcisa”) iz švicarskoga Montreuxa. U početku je u Euroviziju uključeno 11 zemalja koje međusobno razmjenjuju televizijske filmove, aktualnosti i izravne prijenose emisija (razne manifestacije i sportska događanja). Kad se u zemljama članicama na ekranu pojavi znak EuroVision, čuje se i glazba – izvadak iz *Te Deum* francuskoga kompozitora iz 17./18. stoljeća Marca Antoinea Charpentiera, kojom se označava početak i kraj eurovizijskoga prijenosa. FANELLI, *Televizija – informacija o programu*, 91-93; „Planovi za proširenje europske TV mreže”, *Jugoslavenski radio*, 27 (1956), 42; „Eurovizija i Globovizija”, *Jugoslavenski radio*, 2 (1957), 6; „Sa svih strana”, *Jugoslavenski radio*, 19 (1958), 31; M. K., „Pet godina Eurovizije”, *Radio televizija*, 26 (1959), 24; „Television’s crowning moment”.

¹⁶ U godišnjaku se nalaze i podaci o broju radijskih i TV prijavnika u pojedinim zemljama po kontinentima. Početkom 1954. u cijelom svijetu u uporabi je oko 230 milijuna radijskih prijavnika. Od toga je više od polovice (120.500.000) aparata registrirano u SAD-u, trećina u Europi (oko 70 milijuna), u Aziji 16 milijuna, u Južnoj Americi 5 milijuna, u Oceaniji 3 milijuna i u Africi 2 milijuna. Nakon SAD-a najviše TV prijavnika ima Velika Britanija – 3.411.000, potom Sovjetski Savez 700.000, Kanada 665.000, Kuba 150.000, Meksiko 90.000, Francuska 72.200, Brazil 70.000, Havaji 44.000, Italija 35.000, Zapadna Njemačka 27.600, Argentina i Ve-

TV prijarnika u priobalnom području Slovenije i Hrvatske jer se u tim dijelovima Jugoslavije mogao pratiti program talijanske televizije Radiotelevisi-one Italiana (RAI, od siječnja 1954.). Ekspanzija televizije kao medija sljedećih godina može se pratiti po golemom povećanju televizijskih pretplatnika na gotovo svim kontinentima, a posebno u SAD-u. Novo istraživanje koje 1956. provodi UNESCO pod nazivom *O informacijama u svijetu* iznijelo je podatak da se u svijetu koristi 237 milijuna radijskih i 44 milijuna TV prijarnika. Godinu poslije, prema podacima UNESCO-a, najviše TV prijarnika ima SAD (39 milijuna), potom Engleska (6 milijuna), a iza njih slijede sve ostale zemlje, u kojima je zajedno tek 10% ukupnoga broja TV prijarnika u svijetu. Prema novom istraživanju 1958. u cijelom svijetu već ima 65 milijuna televizijskih pretplatnika, ali je i veliki broj vlasnika neprijavljenih TV prijarnika. Najveći broj pretplatnika još uvijek je u SAD-u (45 milijuna), potom u Velikoj Britaniji (8 milijuna), a najveći dio europskih zemalja spada u skupinu između 4000 i 10.000 pretplatnika, u koju je svrstana i Jugoslavija iako još nema uvedenu pretplatu. Najmanji broj pretplatnika ima Norveška (100), a jedina afrička zemlja koja ima pretplatnike je Alžir. U Jugoslaviji krajem 1957. postoji samo jedna televizijska stanica i ima oko 4000 TV prijarnika.¹⁷ Ta stanica je Radiotelevizija Zagreb, koja u to vrijeme još uvijek emitira eksperimentalni televizijski program za malobrojne TV prijarnike u okolici Zagreba (oko 1200), a ostatak se odnosi na TV prijarnike u obalnom području Hrvatske, gdje se u to vrijeme još ne može pratiti program Radiotelevizije Zagreb, nego samo RAI-ja.

Javna televizija u Hrvatskoj proći će isti razvojni put kao i ostale javne televizije u Europi, samo dosta kasnije od televizija koje su joj bile uzor (BBC i RAI) i u znatno težim financijskim i društvenim okolnostima.

Tadašnje vrijeme i okolnosti u kojima nastaje televizija u Hrvatskoj najsažetije je prikazao u svojim sjećanjima Ivan Šibl: „Entuzijastima, a takvih je tada još na Radio Zagrebu bilo mnogo, trebalo je samo dati slobodne ruke i barem se malo oduševljavati zajedno s njima. Njihovu inicijativu, snalažljivost, stručnost i pasioniranost nije mogla zakočiti nestašica novca. A sposobnih i poletnih bilo je dovoljno. Sami su, tako reći ni iz čega, izgradili televiziju, prvu u Jugoslaviji. ... Ne da mi vrag mira pa ću iznijeti kako je taj pionirski posao Radio Zagreba umjesto priznanja pobudio zavist. Tri puta me je telefonski nazivao član Saveznog izvršnog vijeća odgovoran za kulturu i bunio se što bez njihova odobrenja pokrećemo televizijski program. ... u trećem pokušaju da obustavi televizijski program iz zagrebačkog studija on se, ne znajući što bi, pozvao na zakon o radiodifuznom stanicama. ‘Znaš li ti da se bez odobrenja

---

nezuela 20.000, Belgija 15.000, Nizozemska 9000, Japan 5000, Švicarska 2800, Danska 1300, Dominikanska Republika 1200, a Španjolska i Švedska 400 TV prijarnika. „Radio i televizija u svijetu”, *Jugoslavenski radio*, 1 (1956), 18.

¹⁷ „Radio i televizija u svijetu”, *Jugoslavenski radio*, 1 (1956), 18; „Jedna anketa UNESCO-a o štampi, radiju, filmu i televiziji”, *Jugoslavenski radio*, 27 (1956), 42; „TV u svijetu”, *Jugoslavenski radio*, 20 (1957), 7; „65 milijuna!”, *Jugoslavenski radio*, 11 (1958), 18; Ljubomir ZEČEVIĆ, „68 milijuna televizora u svijetu”, *Jugoslavenski radio*, 31 (1958), 22.

Saveznog izvršnog vijeća ne mogu osnovati nove stanice!? Znam – odgovorio sam – ali Radio Zagreb je po tom zakonu već davno osnovan, a Televizija je u njegovu sastavu.”¹⁸

Radio Zagreb osniva televiziju

Većina europskih država 50-ih godina prošloga stoljeća imala je jedan ili dva nacionalna radijska programa. Istovremeno u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji (FNJR) zbog federativnoga uređenja nije postojala jedna centralna radijska stanica čiji bi program bio emitiran na razini cijele države, nego je u svakoj republici odnosno pokrajini postojala jedna glavna, republička radijska stanica koja je svojim programom pokrivala teritorij samo te republike odnosno pokrajine. Nadalje, nijedna od tih radijskih stanica nije u svojem sastavu imala područne stanice osim Radija Zagreb i Radija Ljubljana. Radio Ljubljana imao je samo jednu područnu radijsku stanicu, a Radio Zagreb četiri. Razlog zbog kojega Radio Zagreb ima toliki broj područnih stanica leži u činjenici da zbog geografskoga oblika i konfiguracije tla Hrvatske nije bila moguća izgradnja jednoga jakog odašiljača kojim bi se omogućilo slušanje programa na cijelom teritoriju Narodne Republike (NR) Hrvatske. Radio Zagreb zajedno sa svoje četiri područne (relejne) radijske stanice (Dubrovnik, Osijek, Rijeka i Sljeme) krajem 1956. ima nešto manje od 185.000 pretplatnika.¹⁹ Budući da je pretplata osnovni prihod Radija Zagreb, rezultati njezina ubiranja presudni su za financijsko stanje radijske stanice. Radijska pretplata tada je iznosila 250 dinara mjesečno i prema kupovnoj moći stanovništva bila je jedna od najviših na svijetu.²⁰ Kao početak budućega jugoslavenškoga ra-

¹⁸ ŠIBL, *Sjećanja III. Poslijeratni dnevnik*, 68.

¹⁹ Odašiljači u Deanovcu, na Učki, u Dubrovniku, Osijeku i nedaleko od jezera Bundeck (Novi Zagreb) svojim su signalom jedva pokrivali trećinu teritorija NR Hrvatske, zbog čega su područne radijske stanice morale emitirati i do 10 sati vlastitoga programa. To je za posljedicu imalo sve veće financijske izdatke Radija Zagreb. Problem financiranja područnih stanica pokušava se riješiti 1960. tako da dio programa koji se ne prenosi iz studija u Zagrebu financira lokalna zajednica. Napravljen je i elaborat *Stanovište Radiotelevizije Zagreb o statusu i načinu rada područnih (lokalnih) radio-difuznih stanica u NRH* s kompletnom analizom i prijedlozima financiranja. Hrvatska radiotelevizija (dalje: HRT), Arhivi i programsko gradivo (dalje: Arhiv), Upravni odbor Radija Zagreb, Upravni odbor Radiotelevizije Zagreb, kut. 1, Zapisnik sjednice 26. 3. 1953.; HRT, Arhiv, Savjet Radija Zagreb, Savjet Radiotelevizije Zagreb, kut. 14, Sjednice 18. 10. 1956. i 22. 9. 1960.; Ivo VULJEVIĆ, „Reorganizacija naše mreže”, *Radio problemi: bilten za pitanja radiofonije – samo za potrebe radio stanice Zagreb*, br. 4 (1955), 23-35 [šapirografirano]; VONČINA, *TV osvaja Hrvatsku*, 19.

²⁰ Pretplatu prikuplja služba inkasatora (većinom mladih umirovljenika) i njezina je učinkovitost 97%. Povremeno uz pretplatu inkasatori prikupljaju i podatke o pretplatnicima za potrebe različitih anketa koje provodi RTZ. U redovite prihode Radija Zagreb uz pretplatu spadaju i prihodi oglasne službe (1956. jedan manji postotak prihoda dobiven je od televizijskih oglasa). Uz redovne, Radio Zagreb ima i izvanredne prihode (darove i dotacije). HRT, Arhiv, Savjet Radija Zagreb, Savjet Radiotelevizije Zagreb, kut. 14, Proračun prihoda i rashoda za 1956. godinu.

dijskog i televizijskog programa ujesen 1956. Radio Zagreb i Radio Beograd počinju emitirati zajednički radijski program.²¹

Kad se u Jugoslaviji 50-ih godina govori o televiziji, uvijek se govori u kontekstu zajedničke Jugoslavenske televizije s jedinstvenim programom. Prvi ozbiljniji razgovori o uvođenju televizije u Jugoslaviji vode se na zasjedanju Tehničke komisije Jugoslavenske radiodifuzije održanom 11. listopada 1954. u Zagrebu. Tada su članovi Komisije istaknuli dva najveća problema vezana za uvođenje televizije: nedostatak deviznih sredstava za nabavu televizijske opreme iz inozemstva i nerazvijenu radijsku mrežu u Jugoslaviji, koja zbog niza tehničkih nedostataka nema uvjete za normalan rad radijskih stanica, što za posljedicu ima i mali broj radioaparata, odnosno mali broj radijskih pretplatnika (oko 400.000). Unatoč tim nedostacima, Komisija odlučuje da se u okviru radijske stanice svake republike, uzimajući u obzir njihove pojedinačne mogućnosti, stvori grupa zaposlenika koja će se baviti pitanjem uvođenja televizije. Komisija će o televiziji ponovo raspravljati na sjednici održanoj krajem veljače 1955. na Sljemenu. Tada izlaze na vidjelo dva pristupa problemu uvođenja televizije u Jugoslaviji. Jedan pristup zastupaju predstavnici Radija Zagreb i Radija Ljubljana, a drugi predstavnici Radija Beograd.²² Nakon rasprave Komisija donosi zaključak da se pripreme planovi za početak rada televizije u prvoj fazi izgradnjom televizijskih studija u Ljubljani, Zagrebu i Beogradu i mreže odašiljača potrebnih za povezivanje svih triju studija. Na sjednici su predstavnici iz Zagreba ostalim članovima Komisije dali na znanje da će Radio Zagreb emitiranje televizijskoga programa početi na 30-godišnjicu radija, 15. svibnja sljedeće godine.²³

Da bi zainteresirali rukovodstvo Radija Zagreb²⁴, Tehnički odjel napravio je 1955. elaborat o mogućnostima brzoga uvođenja televizije u Hrvatskoj. U

²¹ Prva emisija zajedničkoga radijskog programa emitirana je u nedjelju 30. rujna 1956. godine. Otad se zajednički program emitirao svakoga dana iza „Dnevnika”, s početkom emitiranja u 20:00, a trajao je dva sata. Rukovodstvo Radija Zagreb odlučilo je svakodnevno nakon zajedničkoga programa preuzimati „Vijesti” Radija Beograd u 22:00. U stvaranju zajedničkoga programa trebao je sudjelovati i Radio Ljubljana (naknadno je odustao). Zbog toga je odlučeno, dok se Radio Ljubljana ne vrati u zajednički program, da se to neće zvati Jugoslavenski radio nego Zajednički program Radija Zagreb i Radija Beograd. Osim toga planirano je da se, kad se stvore tehnički uvjeti, zajedničkom programu priključe i ostale republičke radijske stanice. Odlučeno je da Radio Zagreb uz razvoj zajedničkoga radijskog programa radi i na razvoju svojega drugoga radijskog programa (u to vrijeme Radio Sljeme). HRT, Arhiv, Savjet Radija Zagreb, Savjet Radiotelevizije Zagreb, kut. 14, Sjednica 18. 10. 1956.

²² KALINIĆ AHAČIĆ, PETRIČEVIĆ, „Kako je osnovana Televizija Radio Zagreb”, 57.

²³ GALIĆ, *Tehnički razvoj radija i televizije*, 123-152.

²⁴ Prema Uredbi o javnim radio-difuznim stanicama i radio-difuziji iz srpnja 1952., radio-difuzne stanice su privredne ustanove sa samostalnim financiranjem kojima upravljaju direktor i upravni odbor (direktora postavlja osnivač, a upravni odbor čine direktor, predstavnici pojedinih društvenih organizacija /odabire ih osnivač/ i predstavnici kolektiva). Zakonom o radio-difuznim stanicama iz studenoga 1955. način upravljanja radijskim stanicama se mijenja. Po novom, njima upravljaju savjet (može imati od 9 do 17 članova na mandat od dvije godine, dvije trećine članova imenuje se iz redova javnih radnika, jedna trećina iz radnoga kolektiva, a direktor je član savjeta po položaju), upravni odbor (ima od 5 do 9 članova koje iz

svoje planove ukalkulirali su i približne podatke o postojanju oko 2500 neprijavljenih TV prijamnika u Hrvatskoj, prije svega u obalnom području i Istri, gdje je bio moguć prijam talijanskih televizijskih stanica. Smatrali su da je potrebno što prije početi s nužnim pripremama za uvođenje televizije, i to prvenstveno u segmentu obučavanja tehničkoga i programskoga kadra. Jednako važan, ali istovremeno vrlo zahtjevan posao bilo je stvaranje baze potrošača, odnosno kruga gledatelja, budućih potencijalnih pretplatnika. Da bi to ostvarili, trebalo je stvoriti preduvjete za nabavu TV prijamnika, bilo iz inozemstva bilo kao proizvod domaće industrije. Budući da će veliki problem za većinu građana Jugoslavije biti nabava prijamnika, pri uvođenju televizije moralo se voditi računa i o tom aspektu.

Problem obrazovanja kadrova, prema mišljenju članova Tehničkoga odjela, mogao se jednostavno riješiti slanjem na školovanje u inozemstvo ili dovođenjem stručnjaka iz inozemstva. Sljedeći veći problem bio je taj što se na ciljanom području Zagreba i okolice nije mogao pratiti program inozemnih televizija. Zbog toga su smatrali da je rješavanju problema brzoga uvođenja televizije u Hrvatskoj bilo moguće prići jedino tako da se preko odašiljača Učka prenese program talijanske stanice Monte Verde postojećom radijskom trasom Rijeka – Zagreb (odnosno Učka – Sljeme). Na Sljemeni se planiralo instalirati TV odašiljač minimalne snage te bi na taj način, bez velikih ulaganja u uređenje studija i izradu programa, bio moguć prijam gotovoga programa talijanske televizije. Tako koncipiran rad televizije mogao bi se dalje prenijeti ostalim republikama.²⁵

Prema sjećanju Zlatka Sinobada, prvo spominjanje televizije nekoga iz političkoga vrha bilo je na sastanku Edvarda Kardelja (člana Politbiroa Centralnoga komiteta Komunističke partije Jugoslavije i potpredsjednika Savezne vlade nadležnog za gospodarstvo) i delegacije udruženja Jugoslavenske radiodifuzije (JRD)²⁶ održanom početkom 1955. godine.²⁷ Nakon sastanaka Upravni odbor JRD-a počeo je razgovore o uvođenju televizije, za što su uz

---

svoje sredine bira radni kolektiv na mandat od dvije godine a direktor radijske stanice je član upravnoga odbora po položaju) i direktor radijske stanice. *Zakon o radio-difuznim stanicama*, 1955., HRT, Arhiv, Savjet Radija Zagreb, Savjet Radiotelevizije Zagreb, kut. 14.

²⁵ Ivo VULJEVIĆ, „Reorganizacija naše mreže”, *Radio problemi: bilten za pitanja radiofonije – samo za potrebe radio stanice Zagreb*, br. 4 (1955), 35-37 [šapirografirano].

²⁶ Udruženje radio-stanica FNRJ – Jugoslavenska radio-difuzija (JRD) osnovano je 24. studenog 1952. godine. Članovi udruženja su osam matičnih (republičkih i pokrajinskih) radijskih stanica i Radio-Jugoslavija (do 1954.). Naziv udruženja mijenja se 1954. u Jugoslavenska radiotelevizija – udruženje radiostanica FNRJ, a s pojavom televizije 1958. naziv je promijenjen u Jugoslavenska radiotelevizija – udruženje radiodifuznih ustanova FNRJ (skraćeno JRT). Upravni odbor JRD-a odlučio je 15. svibnja 1956., datum kad je 1926. počela s radom radijska stanica u Zagrebu, proglasiti danom Jugoslavenskoga radija. SPASIĆ, *Kratak pregled istorije radiodifuzije u Jugoslaviji*, 276; „Značajne odluke Jugoslavenske radio-difuzije”, *Jugoslavenski radio*, 32 (1956), 3.

²⁷ Zlatko Sinobad bio je prvi direktor televizijskoga programa Radija Zagreb i predsjednik Upravnoga odbora JRD-a. KALINIĆ AHAČIĆ, PETRIČEVIĆ, „Kako je osnovana Televizija Radio Zagreb”, 56.

predstavnik Radija Zagreb bili zainteresirani i predstavnici Radija Beograd i Radija Ljubljana. O tom sastanku Sinobad je odmah obavijestio tadašnjega generalnog direktora Radija Zagreb Ivana Šibla i upoznao ga s idejom osnivanja televizije, na što je on bio vrlo skeptičan. Da bi se Šibla pridobilo za projekt televizije, organizirano je zajedničko gledanje televizijskoga prijenosa nogometne utakmice Italija – Jugoslavija u Rijeci, odakle se mogao pratiti program RAI-ja. Nakon odgledane utakmice Šibl je bio oduševljen televizijom te dao svoju podršku projektu osnivanja televizije kao novoga odjela Radija Zagreb.²⁸

Budući da se u početku namjeravalo prenositi televizijski program ili iz Italije ili iz Austrije, najprije su morali istražiti je li to uopće moguće s opremom koju u to vrijeme, sredinom 50-ih, Radio Zagreb upotrebljava za prijenos vlastitoga radijskog programa. Prva ispitivanja mogućnosti prijama austrijskoga odnosno talijanskoga televizijskog programa preko odašiljača na Sljemeni počinju krajem 1955. godine. Prema sjećanju Pavla Pavelića, grupa stručnjaka Tehničkoga odjela Radija Zagreb s posuđenim je TV prijnikom otišla na Sljeme provjeriti mogućnost primanja inozemnoga programa i prvi put ugledali su sliku s mnogo „snijega”. Prema daljnjem tijeku događaja Pavelić navodi da je ta ideja iznijeta na kolegiju Tehničkoga odjela krajem 1955. na kojem su sudjelovali direktor Radija Zagreb Ivan Šibl, direktor programa Zlatko Sinobad, tehnički direktor Radija Zagreb Vojko Trs, inženjer Romano Galić i direktor Privredno-financijskoga odjela Pavle Pavelić. Nakon što je ideja o pokretanju televizije prihvaćena, Vojko Trs, Pavle Pavelić i Romano Galić zaduženi su da odluku provedu i o tome obavijeste Vladimira Bakarića, koji je pristao na ideju o osnivanju televizije u Zagrebu. Inženjeri i tehničari Tehničkoga odjela Radija Zagreb već su početkom 1955. Upravnom odboru iznijeli osnovne podatke o televiziji. Najveći izazov bilo je nabavljanje opreme iz inozemstva jer potrebnih deviza nisu imali, pa je u obzir dolazila jedino posudba bez obveze kupnje. Zbog toga je inženjer Galić iskoristio sve svoje veze i stupio u kontakt s nekim francuskim i talijanskim tvrtkama.²⁹

²⁸ Budući da je direktor Šibl bio veliki poklonik nogometa, zaposlenici koji su radili na projektu televizije nadali su se da će ih, ako mu omoguće gledanje utakmice između Italije i Jugoslavije i pritom ga upoznaju s prednostima televizije, napokon podržati u projektu pokretanja televizije u okviru Radija Zagreb. Tako je u Rijeci, točnije u Domu kulture na Trsatu, mala skupina zaposlenika Radija Zagreb (Vojko Trs, Romano Galić, Zlatko Sinobad i Ivan Šibl) gledala 29. svibnja 1955. prijenos nogometne utakmice između Jugoslavije i Italije u Torinu. Kao inicijatora ideje i prvoga tko je predložio emitiranje televizijskoga programa kao najbolji način proslave 30. godišnjice rada Radija Zagreb 15. svibnja 1956. Pavle Pavelić navodi Vjekoslava Mužinića, koji je tu ideju prvo spomenuo Vojku Trsu i Romanu Galiću. Pajo (Pavle) PAVELIĆ, „Kako su nabavljeni prvi uređaji i emitiran prvi program u Jugoslaviji?”, *Radio televizija Zagreb* (Zagreb), 20. 5. 1976., 25.

²⁹ Zahvaljujući osobnim prijateljskim vezama inženjera Romana Galića i tadašnjega komercijalnog direktora tvrtke CFTH J. M. Crosta svi uređaji ustupljeni su na besplatno korištenje. HRT, Arhiv, Savjet Radija Zagreb, Savjet Radiotelevizije Zagreb, kut. 14, Sjednica 13. 12. 1956.; Pajo (Pavle) PAVELIĆ, „Kako su nabavljeni prvi uređaji i emitiran prvi program u Jugoslaviji?”, *Radio televizija Zagreb*, 20. 5. 1976., 25; GALIĆ, *Tehnički razvoj radija i televizije*, 126; KALINIĆ AHAČIĆ, PETRIČEVIĆ, „Kako je osnovana Televizija Radio Zagreb”, 56-60.

Za početak rada bilo koje televizije moraju se najprije stvoriti tehnički uvjeti, ali za početak rada televizije u Hrvatskoj morao je biti zadovoljen još jedan uvjet – političke veze. Zbog svjesnoga odabira prijenosa stranoga programa u eksperimentalnoj fazi uvođenja televizije trebalo je sve pokriti i s političke strane jer se na sadržaj programa talijanske i austrijske televizije nije moglo utjecati.³⁰ Dva tjedna prije proslave 30-godišnjice u Zagreb je stigla oprema dviju francuskih tvrtki (CFTH i CSF) i 40 TV prijamnika (Lorenz iz Njemačke i Siemens iz Austrije), koji su raspoređeni u izloge trgovina po Zagrebu da bi 15. svibnja 1956. što više ljudi moglo pratiti prvi televizijski prijenos u Hrvatskoj, odnosno Jugoslaviji.³¹

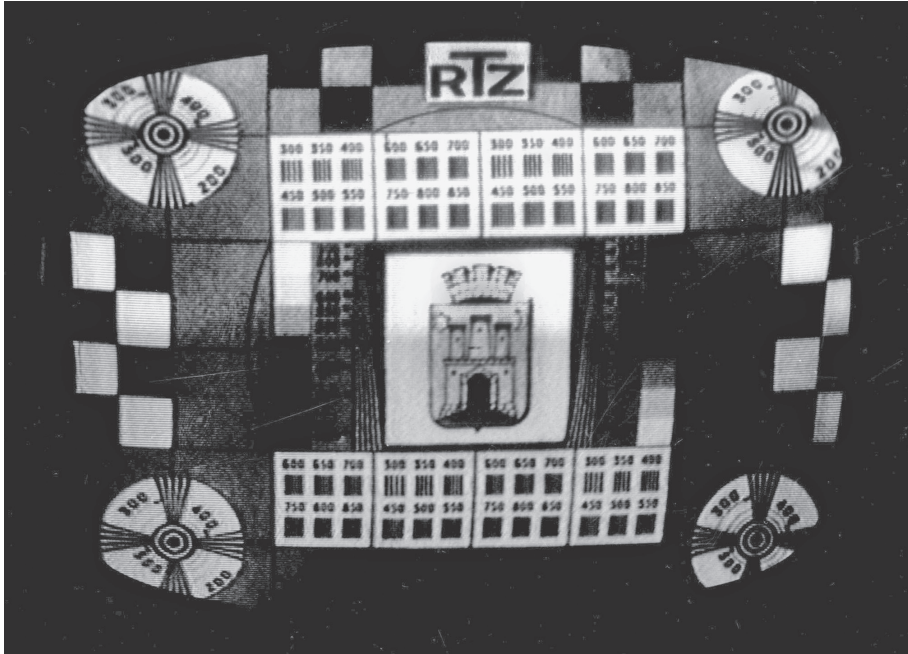
Slika 1. Logo Radiotelevizije Zagreb 1956. (autor Đuro Slako, Fototeka HRT-a)

U utorak 15. svibnja 1956. točno u 20 sati građani Zagreba prvi put mogli su u svojem gradu gledati televiziju. U izloge nekoliko trgovina u središtu grada postavljeni su TV prijamnici. Već pola sata prije prijenosa prostor ispred tih trgovina bio je potpuno ispunjen i vladala je golema gužva. Točno u 20 sati pojavila se slika spikerice iz Graza, odakle je Radio Zagreb prenosio program. U početku je na programu bio sportski pregled. I sljedećih dana u isto vrijeme pred trgovinama se okupilo mnoštvo znatizeljnika.³²

³⁰ Kao olakšanje došla je izjava Vojka Trsa: „[...] nadamo se da ćemo sa 15. 5. proraditi na tome da ćemo prenositi dio programa talijanske stanice iz Gorice. O tome je bio informiran i predsjednik naše Republike pa je rekao da možemo prenositi one dijelove programa, koji nama konveniraju.” Budući da se u daljnjem tekstu navodi da političku odgovornost za pokretanje televizije u Hrvatskoj preuzima Vladimir Bakarić, pretpostavka je da kad Vojko Trs kaže „predsjednik naše Republike” misli na predsjednika Jugoslavije Josipa Broza Tita. HRT, Arhiv, Savjet Radija Zagreb, Savjet Radiotelevizije Zagreb, kut. 14, Sjednica 24. 2. 1956.

³¹ Uz uređaje tvrtke CFTH (Compagnie Française Thomson-Houston) u Zagreb su doputovala i dvojica inženjera: inženjer Reper, zadužen za studijske uređaje i kamere, i inženjer Favreau, zadužen za telegrafiju. I tvrtka CFS (Compagnie générale de la télégraphie sans fil) uz uređaje je poslala dvojicu inženjera, Deéprea i Boxbergera. U montaži uređaja od zaposlenika Radija Zagreb sudjelovali su inženjeri Romano Galić, Zlatko Smrkić, Mario Weis i Ivan Seitz. Pomagali su im tehničari Marjanović i Kasim Kovačević, za rukovanje kamerom osposobljeni su kamermani Ivo Sušanji i Milivoj Radivojević. Brigu o rasvjeti vodio je tehničar Boris Oberman. Montaža antene na Sljemenu povjerena je tehničarima Goldašiću, Rukavini i Piceru. HRT, Arhiv, Savjet Radija Zagreb, Savjet Radiotelevizije Zagreb, kut. 14, Sjednica 18. 10. 1956.; Pajo (Pavle) PAVELIĆ, „Kako su nabavljeni prvi uređaji i emitiran prvi program u Jugoslaviji?”, *Radio televizija Zagreb*, 20. 5. 1976., 25.

³² „Pred uvođenje televizije u Jugoslaviji”, *Jugoslavenski radio*, 21 (1956), 5; „Prvi TV prijenosi u Zagrebu”, *Jugoslavenski radio*, 22 (1956), 2.

Slika 2. Test-slika Televizije Zagreb 1956. – 1959. (autor Đuro Slako, Fototeka HRT-a)

Budući da se željelo što prije početi sa stvaranjem vlastitoga televizijskog programa, djelatnici Tehničkoga odjela Radija Zagreb zajedno s inženjerima tvrtke CFTH montirali su pristiglu opremu u okrugloj dvorani u Jurišićevoj ulici 4, od koje su stvorili improvizirani televizijski studio.³³ Prva pokusna emisija izvedena je 3. kolovoza 1956. s Trga Republike (današnjega Jelačićeva trga). Točno mjesec dana poslije, 3. rujna 1956., izveden je i prvi vlastiti program koji su na televizijskim aparatima gledali službenici Radija Zagreb i malobrojni uzvanici. Program je sadržavao TV dnevnik, dokumentarni film o javnim prijenosima i zabavni dio. Bio je to prvi domaći televizijski program u Jugoslaviji.³⁴

No prvi pravi posao i ispit sposobnosti djelatnika televizije Radija Zagreb uslijedio je nekoliko dana poslije, kad je napravljen prvi televizijski prijenos jednoga javnog događaja – otvaranja novih prostora Zagrebačkoga velesajma na desnoj obali Save 7. rujna 1956. godine. Za potrebe prijenosa izgrađena je mala zgrada, prizemnica, sva u staklu, da bi posjetioци Velesajma mogli vidjeti televizijske uređaje i izvođenje programa. U toj maloj zgradi bio je smješten privremeni televizijski studio i kontrolna soba (režija).³⁵

³³ Prostor je bio zvučno obrađen priručnim materijalima: na strop su postavljena kartonska pakiranja za jaja, a prozore i zidove od stropa do poda pokrivala je debela vunena zavjesa. Istovremeno se obučava tehničko i programsko osoblje.

³⁴ GALIĆ, *Tehnički razvoj radija i televizije*, 131-132.

³⁵ Tijekom trajanja Zagrebačkoga velesajma emitirane su prve emisije za javnost, prilikom otvaranja velesajma i prilikom dolaska predsjednika Sukarna. Uz ta dva prijenosa, iz improvi-

Iako su djelatnici Radija Zagreb prijenos odradili s mnogo entuzijazma, u pozadini tih događanja vodila se prava bitka za novčana sredstva potrebna za rad televizije. Na sjednici Savjeta Radija Zagreb održanoj 18. listopada 1956. prvi se put raspravlja o investicijskim planovima vezanim za televiziju. Pavle Pavelić u svojem izvještaju navodi da su osim investicija koje su planirali financirati iz vlastitoga fonda očekivali i veće dotacije budući da su, na inicijativu Saveznoga izvršnog vijeća, Radio Beograd, Radio Ljubljana i Radio Zagreb trebali 1956. početi ozbiljne pripreme za uvođenje televizije. Međutim, sredinom 1956. Savezno izvršno vijeće odobrava novčana sredstva za izgradnju televizijske mreže koja će biti izvedena po principu jedinstvenoga programa za cijelu zemlju s glavnim centrom u Beogradu i dopunskim centrima u Zagrebu i Ljubljani (918.680 \$ za nabavu uvozne opreme i obuku kadrova i 400 milijuna dinara za domaću opremu i gradnju).³⁶

Tablica 1. Iznosi sredstava koje je za televiziju u lipnju 1956. odobrilo Savezno izvršno vijeće

	Devizna sredstva	Dinarska sredstva	Ukupno
Beograd	599.080 \$	300.000.000 din	678.618.560 din
Zagreb	169.800 \$	50.000.000 din	157.313.600 din
Ljubljana	149.800 \$	50.000.000 din	144.673.600 din

Izvor: HRT, Arhiv, Savjet Radija Zagreb, Savjet Radiotelevizije Zagreb, kut. 14, Sjednica 18. 10. 1956. (stenografski zapisnik).

ziranoga studija emitirano je još šest pokusnih emisija, većinom propagandnoga karaktera. C. H. [Cino Handl], „Značajan jubilej televizije”, *Jugoslavenski radio*, 39 (1958), 2-3; „Otvaranje novog Zagrebačkog velesajma”, *Jugoslavenski radio*, 36 (1956), 2; „51. Međunarodni Zagrebački velesajam”, *Jugoslavenski radio*, 38 (1956), 2; „Naša TV kamera na Zagrebačkom velesajmu”, *Jugoslavenski radio*, 39 (1956), 3; „Na Dan Republike RTV stanica Zagreb počela je emitirati svoj program”, *Jugoslavenski radio*, 50 (1956), 4; „Emisije Radio-televizije Zagreb”, *Jugoslavenski radio*, 52 (1956), 4.

³⁶ Tijekom rasprave o investicijama za televiziju na sjednici Savjeta 18. listopada 1956. direktor Šibl objasnio je situaciju sa sredstvima koje je Savezno izvršno vijeće dodijelilo Radiju Zagreb za osnivanje televizije i da se to dogodilo dok je on boravio u Kini. U tom razdoblju u Beogradu je formirana komisija za televiziju, čija je većina članova bila s Radija Beograd. Šibl članovima Savjeta iznosi svoje mišljenje o cijeloj situaciji: „Oni su nešto izkalkulirali. Složili su se manje-više da Beograd dobije sve, a Ljubljana i Zagreb nešto malo. [...] [S] Time se nije trebalo složiti bez obzira što je Beograd glavni grad. Ja sam ovdje razgovarao s drugovima, i koliko je meni poznato Savezno izvršno vijeće o tome ne zna ništa [...] Ja ću takvu raspodjelu sredstava napasti. Prema toj raspodjeli na primjer Fruška gora dobiva odašiljač koji je jači od zagrebačkog. Ipak ne može jedna Indija biti važnija od Zagreba. Oni su naprosto usvojili što je glavni inženjer Radio Beograda predložio [...] Bilo je zauzeto stanovište da će televizijski program biti jedinstven, što je pravilno [...] i da će se većina programa izrađivati u Beogradu, a djelomice u Zagrebu i Ljubljani, što nije pravilno.” HRT, Arhiv, Savjet Radija Zagreb, Savjet Radiotelevizije Zagreb, kut. 14, Sjednice Savjeta 18. 10. 1956. i 13. 12. 1956. (stenografski zapisnici); GALIĆ, *Tehnički razvoj radija i televizije*, 123-152; „Prvi TV prijenosi u Zagrebu”, *Jugoslavenski radio*, 22 (1956), 2; „Savezno izvršno vijeće”, *Jugoslavenski radio*, 27 (1956), 12; Pajo PAVELIĆ, „Kako su nabavljeni prvi uređaji i emitiran prvi program u Jugoslaviji?”, *Radio televizija Zagreb*, 20. 5. 1976., 25.

Budući da je razlika između sredstava odobrenih za Beograd s jedne strane i Zagreb i Ljubljani s druge strane bila golema, Radio Zagreb iznio je te podatke predstavnicima Izvršnoga vijeća Sabora i Narodnom odboru kotara Zagreb. Od obje institucije dobili su obećanje da će im pomoći kako bi došli do potrebnih deviza u iznosu oko 60.000 \$ iz velesajamske devizne kvote i dinarskoga pokrića od oko 60 milijuna dinara, od čega bi 20 milijuna dao Narodni odbor kotara Zagreb, a 40 milijuna Republičko izvršno vijeće. Narodni odbor kotara Zagreb obećao je još 10.500 \$ za nabavku TV prijamnika. Ti su iznosi navedeni prema informaciji koju je uprava Zagrebačkoga velesajma dala Radiju Zagreb da bi mogli predvidjeti količinu novčanih sredstava kojima bi mogli raspolagati za nabavu opreme. Kad je došlo do konkretnoga djelovanja, ispostavilo se da Izvršno vijeće neće moći dati punu svotu koju je obećalo.³⁷ U lipnju 1957. Savezno izvršno vijeće revidiralo je svoju odluku i novčana sredstva ravnomjerno su podijeljena na sva tri studija.³⁸

Već u studenom 1956., prije nego što je Radio Zagreb počeo emitiranje redovnoga eksperimentalnoga televizijskog programa, osnovan je u Zagrebu, po uzoru na francuske televizijske klubove, Studentski televizijski klub, prvi takve vrste u Jugoslaviji. Osnovali su ga zagrebački studenti koji su planirali propagirati i popularizirati televiziju u radnim kolektivima.³⁹

---

³⁷ Komisija koja je napisala prijedlog djelovala je samo dva dana i onda je raspuštena. Prijedlog komisije u lipnju 1956. prihvatilo je Savezno izvršno vijeće – izgradnja televizijske mreže Jugoslavije po principu jedinstvenoga jugoslavenskoga televizijskog programa, u početku s glavnim centrom u Beogradu i dopunskim centrima u Zagrebu i Ljubljani, i po tom principu dodijelilo novčana sredstva tim trima radijskim stanicama. HRT, Arhiv, Savjet Radija Zagreb, Savjet Radiotelevizije Zagreb, kut. 14, Sjednica 18. 10. 1956.

³⁸ Nakon točno godinu dana, u lipnju 1957., Savezno izvršno vijeće revidiralo je svoju odluku prihvaćajući u potpunosti predloženu prvu etapu razvoja televizije u Jugoslaviji koju je predložio RTZ svojim Investicionim planom i programom izgradnje televizije. O drugoj i trećoj fazi toga plana Savezno izvršno vijeće nije raspravljalo. Prihvaćena prva faza razvoja televizije obuhvaćala je uvođenje televizije u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani tijekom 1957. i 1958. godine. Odobrena su i novčana sredstva u ukupnom iznosu od 1.100.000 talijanskih lira. Tu je nastao problem jer nijedna firma od koje je trebalo nabaviti televizijsku opremu nije poslovala s lirama (engleski Marconi, američki RCA, francuski Thomson-Houston i njemački Siemens). Raspodjela sredstava bila je gotovo podjednaka za sva tri TV centra (Beograd 470.000, Zagreb 413.000 i Ljubljana 370.000). U Zagrebu su odobrenim sredstvima planirali kupiti 3 kW odašiljač za Sljeme (tamošnji 500 W odašiljač premjestili bi na Učku) i reportažna kola s tri TV kamere (na što su planirali potrošiti 70.000 dolara). Usto bi se kupio rasvjetni park i studijske kamere. Istovremeno je Savezno izvršno vijeće odlučilo da građevinske radove i domaću opremu treba financirati iz republičkih i sredstava pojedinih gradova. Da bi što jasnije objasnio predviđenu investiciju, Pavle Pavelić iznosi podatak da je vlasništvo Radija Zagreb samo ono što je kupljeno na Velesajmu 1956. (odašiljač 500 W za Sljeme od američke tvrtke RCA i od francuske tvrtke CFSR uređaji za prijenos programa od Učke do Sljemena /veza s Italijom/ i od studija u Zagrebu do Sljemena), a sve ostalo je posuđeno. HRT, Arhiv, Savjet Radija Zagreb, Savjet Radiotelevizije Zagreb, kut. 14, Sjednice 1. 6. 1957.

³⁹ Članovi kluba kasnije će napraviti i prvu anketu na ovim prostorima među televizijskim gledateljima. Anketom se željela ispitati struktura televizijskih gledatelja i njihove želje u vezi s programom. „Prvi televizijski klub u Jugoslaviji”, *Jugoslavenski radio*, 23 (1957), 7.

Na Dan Republike 29. studenog 1956. Radio Zagreb počeo je emitirati prvi vlastiti redovni eksperimentalni televizijski program. Prije početka emitiranja prvoga programa vlastite proizvodnje, dan prije (28. studenog) prvi put prikazan je znak Televizije Zagreb, a potom je emitiran prijenos međunarodne nogometne utakmice Jugoslavija – Engleska. Nakon utakmice prikazan je prvi domaći eksperimentalni televizijski program. Mjesecima prije mala skupina tehničara i programskoga osoblja Radija Zagreb intenzivno je pripremala prvi vlastiti cjelovečernji program u trajanju od dva sata. Sve se događalo u malom studiju uređenom u prostorima Radija Zagreb u Jurišićevoj ulici. Najnovije vijesti iz zemlje snimljene su dan ili dva prije prikazivanja po uzoru na „Filmske novosti”. U formi intervjua iz studija je prikazana emisija „Skok sa svilenom kupolom”, u kojoj su prikazani i filmski umetci, što je bio veliki uspjeh TV ekipe Radija Zagreb u ovladavanju televizijskom tehnikom.⁴⁰ Za emitiranje prvoga vlastitoga eksperimentalnoga televizijskog programa Radija Zagreb u javnosti je vladao veliki interes i uzbuđenje, a tijekom emitiranja pred TV prijammnicima vladale su velike gužve i tražilo se mjesto više, posebno u kavanama koje su imale prijammnike. Dio gledatelja dolazio je nedjeljom u zgradu Radija Zagreb u Jurišićevoj ulici gledati domaći televizijski program. Televizija Zagreb tijekom prosinca 1956. svake nedjelje emitira vlastiti program, a preko tjedna i dalje prenosi program austrijske i talijanske televizije.⁴¹ Prvi je put objavljena u novinama najava TV programa za sljedeće emitiranje. Detaljni opisi prikazanoga TV programa i najava svakoga sljedećeg redovito je objavljivana u tisku.⁴² Budući da se program emitirao samo nedjeljom, za važnije praznike ekipa televizije pripremila bi posebni program.⁴³

⁴⁰ Prvoga dana, 29. studenog 1956.: najava, TV novosti, muzička točka „Pjesme naših krajeva” i film „Dokumenti jednog vremena”. Drugoga dana, 30. studenog, prikazane su TV novosti, domaći TV film sa 3. radijskog festivala na Cetinju „Pjesme i plesovi naroda Jugoslavije”, dokumentarna emisija „Skok sa svilenom kupolom”, kratki film „Charles Chaplin u parku” i film Sergeja Eisensteina „Oklopnjača Potemkin”. U nedjelju 2. prosinca 1956. emitiran je film „Ne okreći se sine”.

⁴¹ Prema odluci Saveznoga izvršnog vijeća, pokusni televizijski program trajat će do 1960. više zbog drugih država od kojih se prenosi program da se taj ne bi morao plaćati budući da je tako dogovoreno u okviru Eurovizije (ako neka zemlja u eksperimentalnoj fazi prenosi televizijski program druge članice, to se ne naplaćuje). Također se nije smjelo objaviti da se prenosi program RAI-ja jer bi talijansko udruženje glumaca i ostali sudionici u programu mogli tužiti RAI i tražiti povećanje honorara. HRT, Arhiv, Savjet Radija Zagreb, Savjet Radiotelevizije Zagreb, kut. 14, Sjednica 13. 1. 1959.

⁴² „Na Dan Republike RTV stanica Zagreb počela je emitirati svoj program”, *Jugoslavenski radio*, 50 (1956), 4; „Emisije Radiotelevizije Zagreb”, *Jugoslavenski radio*, 52 (1956), 4; SPASIĆ, *Kratak pregled istorije radiodifuzije u Jugoslaviji*, 36.

⁴³ Prva novinska najava televizijskoga programa u časopisu *Jugoslavenski radio*: „Program RTV Zagreb za nedjelju 9. XII. 1956.: U nedjeljnom programu RTV Zagreb gledaoci će vidjeti televizijske novosti i sport. Nastupit će zatim ansambl Zagrebačkih solista te će se prikazati jedan kratkometražni i jedan dugometražni film. U programu je predviđena i emisija u kojoj će se informirati gledaoce kako se podešavaju TV aparati.” Prvi specijalni TV program napravljen je povodom Dana Jugoslavenske narodne armije u subotu navečer 22. prosinca 1956., a sutradan, u nedjelju, išao je redovni televizijski program. „Program RTV Zagreb povodom Dana armije”, *Jugoslavenski radio*, 1 (1957), 7; „Prvi koraci”, *Jugoslavenski radio*, 2 (1957), 2;

Slika 3. „Skok pod svilenom kupolom”, prva dokumentarna emisija 1956. (autor Đuro Slako, Fototeka HRT-a). Dokumentarna emisija emitirana na TVZ-u 29. studenog 1956. (drugoga dana eksperimentalnoga programa), odmah nakon „Dnevnika”. Prikazana je povijest padobranstva povodom objavljivanja knjige S. Škaberne. Veći, dokumentarni dio emisije montirao je Aleksandar (Saša) Bjelousov, koristeći arhivske materijale Zora filma, koji su „miksani” sa sekvencama razgovora uživo što ga je Cino-Hinko Handl vodio u studiju s autorom knjige. Scenarist i urednik emisije bio je A. Bjelousov, a redatelj R. Ježić (*HRT leksikon*, 481).

Na 5. sjednici Savjeta Radija Zagreb, održanoj 13. prosinca 1956., prihvaćen je *Investicioni plan i program izgradnje televizije u NR Hrvatskoj*. U planu je naglašeno da je televizija u NR Hrvatskoj (program i mreža) dio jedinstvene televizijske službe u Jugoslaviji i treba ju osposobiti za emitiranje kvalitetnoga programa na što većem teritoriju te da jugoslavenska televizija zbog razmjene programa mora biti povezana s televizijama zapadne i istočne Europe. Usto je od iznimne važnosti izgradnja televizijske mreže i osposobljavanje televizijske

---

„TV intervju s predsjednikom V. Holjevcem”, *Jugoslavenski radio*, 2 (1957), 3, 5; „RTV Zagreb”, *Jugoslavenski radio*, 22 (1957), 6-7.

službe na što ekonomičniji način. Zbog toga se predlaže izgradnja u etapama (potrebno je izgraditi TV predajnike, studije s potpunom televizijskom opremom, uspostaviti bilateralne veze za prijenos televizijskoga programa između Beograda, Zagreba i Ljubljane u prvoj fazi i omogućiti širenje na ostale krajeve Jugoslavije u drugoj fazi). Predloženo je da u početku program traje dva i pol do tri sata radnim danom, a tri i pol do pet sati nedjeljom. U zajedničkom programu TV Zagreb trebao bi sudjelovati u većem postotku predviđenih sati emitiranja, a ostatkom vremena podmirivati potrebe lokalnoga programa. Sljedeće po važnosti bit će osposobiti određeni broj tehničkoga i programskoga osoblja. Kao važan segment rada istaknuta je razmjena TV programa s inozemstvom (prema dogovoru u Saveznoj komisiji, odlučeno je da Radio Zagreb i Radio Ljubljana trebaju izgraditi veze s Italijom i Austrijom i preko njih sa zemljama Zapadne Europe, a Radio Beograd preko Rumunjske ili Mađarske sa zemljama Istočne Europe). Zahvaljujući izgrađenim objektima za prijenos radijskoga programa na relaciji Zagreb – Rijeka Radio Zagreb mogao bi uz postavljanje samo TV linkova vrlo ekonomično uspostaviti vezu s Italijom, a preko Italije s Eurovizijom. K tome povoljan položaj Sljemena nad Zagrebom omogućava izravnu vezu za prijenos programa s relejnom stanicom Graz, a preko nje s austrijskom i njemačkom televizijom. Izračuni napravljeni u to vrijeme pokazuju da je za kapitalnu izgradnju i opremu za televiziju potrebno izdvojiti deset puta više financijskih sredstava nego za radio i tri puta više za održavanje. Istovremeno s osposobljavanjem osnovnoga programskog osoblja treba kod gledatelja stvarati kulturu gledanja, koja potom stvara potrebu kupnje TV prijamnika, što će na kraju imati za posljedicu stvaranje baze osnovnih prihoda buduće redovne televizijske službe. U tom trenutku u Hrvatskoj ima oko 3000 TV prijamnika, odnosno potencijalnih TV pretplatnika. Od novih objekata potrebna je gradnja tornja na Sljemeni zajedno s drugima zainteresiranim u NR Hrvatskoj, a do izgradnje TV studijskoga prostora potrebno je surađivati s Dubrava filmom (suvlasnički odnos u kompleksu filmskoga grada u zagrebačkoj Dubravi – izgradnja ton-hale). Nadležni organi su Savezno izvršno vijeće i Izvršno vijeće Sabora NR Hrvatske jer će oni dodjeljivati devizna i dinarska sredstva za izgradnju i kupnju televizijske opreme iz inozemstva.⁴⁴

---

⁴⁴ Prema Investicionom planu i programu izgradnje televizije u NR Hrvatskoj pod točkom 6 izgradnja televizije bila bi provedena u dvije etape. Prva etapa obuhvaćala bi 1956. i 1957. godinu i trebala se provesti u tri faze (1. faza 1956., a 2. i 3. faza 1957.). Prvom etapom pokrio bi se teritorij s oko tri i pol milijuna stanovnika Hrvatske. Druga etapa provela bi se također u tri faze od 1958. do 1960. godine. Prva i druga faza druge etape trebale su se provesti 1958. dok su za provođenje treće faze predviđene dvije godine (1959. i 1960.). U prilogu Investicionog plana nalaze se Organizaciona shema TV programskog osoblja te nazivi zvanja programskog osoblja s detaljnim opisom svakog zvanja, Organizaciona shema TV studijskog pogona, nazivi zvanja TV tehničkog osoblja s detaljnim opisom svakog zvanja (svojevrzni katalozi radnih mjesta televizije) i Dijagram zračenja TV antena za NRH. Investicioni plan i program izgradnje televizije u NR Hrvatskoj, 1956., HRT, Arhiv, Savjet Radija Zagreb, Savjet Radiotelevizije Zagreb, kut. 14; „Prva godišnjica Radio-televizije Zagreb”, *Jugoslavenski radio*, 21 (1957), 5-6; „RTV Zagreb”, *Jugoslavenski radio*, 33 (1957), 8.

Slika 4. Prvi studio na Zagrebačkom velesajmu, 1956. (autor Đuro Slako, Fototeka HRT-a)

Takav ubrzani plan izgradnje televizijske mreže u Hrvatskoj nikad nije ostvaren u punom obimu. Izgradnja se u stvarnosti protegnula na gotovo dva desetljeća. Autori plana bili su svjesni da pri svemu što su zamislili i predložili treba voditi računa o tome da je vrlo neekonomično proizvoditi televizijski program koji zahtijeva prilično velike materijalne troškove za usko teritorijalno područje i mali broj gledatelja u tadašnjoj Hrvatskoj.

Dvije godine samostalnoga rada Radiotelevizije Zagreb (1957. – 1958.)

Proizvodnja televizijskoga programa jednom tjedno, nedjeljom navečer, nastavljena je i 1957. godine. Eksperimentalni program Radiotelevizije Zagreb postaje iz nedjelje u nedjelju sve bogatiji i zanimljiviji. U zagrebačkim kavanama svake nedjelje navečer okuplja se već stalna publika. Posebno ih je privlačio film na kraju programa. Ostalim danima RTZ prenosi program austrijske i talijanske televizije. I za taj dio programa uvijek je u tisku objavljen popis emisija. U eksperimentalnom televizijskom programu osobitu pozornost gledatelja pobuđivali su sportski komentari i intervjui. Najgledaniji iz sportskoga programa uvijek su bili prijenosi utakmica iz inozemstva. Ipak, najveću pozornost gledatelja dotad privukao je prijenos nogometne utakmice Jugoslavija – Engleska odigrane u studenom 1956. u Londonu.

Nakon tri mjeseca eksperimentalnoga programa napravljen je kratak pregled svega što se dogodilo u televizijskom programu. U tom razdoblju napravljeno je 14 emisija i 12 sati programa. Od početka redovnoga emitiranja na Dan Republike 29. studenog 1956. u svakoj od emisija bilo je tehničkih

i programskih problema, koje su djelatnici RTZ-a uspješno riješili. U ta tri mjeseca zaposlenici televizije stekli su dragocjeno iskustvo, a došli su i novi kadrovi. U 10. broju časopisa *Jugoslavenski radio* iz ožujka 1957. u cijelosti je prenesen članak objavljen u *Politici* 24. veljače 1957. u kojem su uz kratki pregled tri mjeseca prikazivanja televizijskoga programa navedena zapažanja tadašnjega direktora radijskoga i televizijskoga programa Radija Zagreba Zlatka Sinobada. U tekstu je istaknuto da se Sinobad protivi upućivanju osoblja na specijalizaciju u inozemstvo prije nego što steknu osnovno znanje na području na kojem rade te da je po njemu korisnije pozvati strane stručnjake, pretežno tehničare, jer tako može učiti veći broj ljudi, a to i manje stoji. Usto je napomenuo da je dotad u Zagrebu boravilo već šest inozemnih stručnjaka za pojedine specijalnosti televizije. Kao veliki problem uvođenja televizije Sinobad je istaknuo nedostatak prijamnika. Prema njegovu mišljenju, budući da su odobrena sredstva za nove nabavke, trebalo bi stimulirati uvoz prijamnika sve dok ne počne njihova domaća serijska proizvodnja.⁴⁵

Predstavnici triju produkcijskih centara u Jugoslaviji, iz Beograda, Zagreba i Ljubljane, sastali su se krajem veljače 1957. u Zagrebu da razmotre pitanja vezana za uvođenje zajedničkoga programa. Odlučeno je da se to ostvari do kraja 1958., a poslije bi se u okviru trenutačnoga petogodišnjeg plana razvitka televizije u Jugoslaviji postupno u zajednički program uključivali i ostali republički centri. Još su raspravljali o radu pojedinih studija i prihvaćanju određenih sustava u organizaciji televizijske službe i realizaciji samoga programa. Tijekom tjedan dana sastanka predstavnici su gledali programe stranih televizijskih stanica. U tom periodu ljubljanska televizija uspjela je za svoje gledatelje osigurati prijenos televizijskoga programa iz Zagreba.⁴⁶

Povodom proslave prve godišnjice rada RTZ-a direktor Ivan Šibl održao je konferenciju za medije. Među ostalim, opisao je u kakvim skućenim uvjetima radi televizijska ekipa, naglašavajući da se program proizvodi u malom studiju gdje nema mogućnosti za kvalitetno osvjetljenje, na posuđenim uređajima i televizijskim kamerama, te da nemaju reportažna kola za prijenose događaja s terena, ali da su usprkos tome postignuti jako dobri rezultati. Potom je naglasio da su tehnički kadrovi stekli znatno iskustvo iako nisu išli u inozemstvo. Prema njegovu saznanju, u Zagrebu u to vrijeme ima 800 televizora, a u cijeloj Hrvatskoj više od 3000. Potom je obavijestio javnost da će prema investicijskom planu izgradnje televizijske mreže u Jugoslaviji za Hrvatsku u 1957. u prvoj etapi biti izdvojena sredstva za dovršenje ton-hale u Dubravi i adaptaciju dvorane „Istra” te da će nakon toga Radio Zagreb za potrebe televizije osloboditi veliki studio za tonska snimanja u Šubićevoj ulici 20 i započeti izgradnju TV tornja na Sljemenu, čime bi bila omogućena radijska i TV veza s Rijekom, Splitom i Dubrovnikom. Istovremeno se planira osposobiti vezu

⁴⁵ „Tri mjeseca televizije u Zagrebu”, *Jugoslavenski radio*, 8 (1957), 2; „Tri meseca zagrebačke televizije”, *Jugoslavenski radio*, 10 (1957), 7.

⁴⁶ „Savjetovanje o televizijskim programima”, *Jugoslavenski radio*, 10 (1957), 3; „RTV Zagreb”, *Jugoslavenski radio*, 14 (1957), 6.

Ljubljana – Zagreb – Beograd. U prvoj bi se etapi omogućio prijam programa u Zagrebu, Bjelovaru, Križevcima, Sisku, Varaždinu, Čakovcu, Krapini, Kutini, Daruvaru i Ogulinu za približno 2 milijuna stanovnika. Nadalje je opisao sljedeće dvije faze gradnje televizijske mreže u Hrvatskoj, kao i predviđenu visinu investicija. Na kraju je istaknuo da je planirana i domaća proizvodnja TV prijamnika, oko 2000 komada do kraja 1957. godine.⁴⁷ Samo mali dio onoga što je u tom intervjuu iznio direktor Šibl bilo je moguće ostvariti u kraćem roku jer je konstantni nedostatak novčanih sredstava usporavao daljnji razvoj televizije u Zagrebu.

Veća promjena u konceptu Televizije i Radija Zagreb nastaje odlaskom Zlatka Sinobada, nakon čega dolazi do velikih kadrovskih promjena na Radiju Zagreb budući da je Sinobad bio direktor za cjelokupni program i radija i televizije u početnoj fazi. Zbog povećanja obima posla, s obzirom na to da su se programi i radija i televizije povećali, odlučeno je da se njihova rukovodeća mjesta razdvoje. Na sjednici 1. lipnja 1957. ta je odluka provedena izborom novih rukovoditelja.⁴⁸ U proračunu za 1957. televizija se vodi kao zasebna stavka, u kojoj se navodi da rashodi televizije, računajući na jedan program tjedno, iznose ukupno oko 70 milijuna. Usto je direktor Šibl objasnio da nedjeljni program stoji oko pola milijuna dinara, a kad Televizija Zagreb bude imala dnevni program, trebat će i više ljudi, što će iziskivati i veća sredstva. Tu treba pribrojiti i stalne troškove rasvjetnoga parka Dubrava-filma, kostimografije, scenografije i ostaloga što Radio Zagreb nema, a nužno je u proizvodnji televizijskoga programa.⁴⁹

Prvi televizijski prijenos nogometne utakmice u Jugoslaviji realizirao je RTZ prenoseći utakmicu Italija – Jugoslavija odigranu u nedjelju 12. svibnja 1957. na stadionu Maksimir, čime je ostvaren prvi prijenos jedne sportske priredbe u Jugoslaviji, a utakmica se mogla pratiti i u Sloveniji. U Zagrebu je, u dvorani „Istra”⁵⁰, organizirano gledanje utakmice pomoću teleprojekтора na većem platnu. Dvorana je bila prepuna zainteresiranih gledatelja.⁵¹ Sredinom 1957. novost u programu televizije emitiranje je televizijske opere, glazbenoga djela potpuno prilagođenog televizijskoj proizvodnji.⁵²

⁴⁷ „Prva godišnjica Radio televizije Zagreb”, *Jugoslavenski radio* (Zagreb), 21 (1957), 5-6.

⁴⁸ Jovo Ugrčić postavljen je za direktora radijskoga programa, a Dušan Štrbac za direktora televizijskoga programa. Za glavnoga urednika govornoga programa, tj. na mjesto na kojem je dotad bio Ugrčić, postavljena je Neta Slamnik, koja je dotad bila urednik radijskoga dnevnika. Za urednika radijskoga dnevnika imenovan je Josip Šentija, dotadašnji urednik unutrašnje rubrike, a unutrašnju rubriku preuzima Zlatko Glück iz *Borbe*.

⁴⁹ HRT, Arhiv, Savjet Radija Zagreb, Savjet Radiotelevizije Zagreb, kut. 14, Sjednice 1. 6. 1957.

⁵⁰ Koncertna dvorana „Istra” u Teslinjoj ulici adaptirana je kinodvorana nakon Drugoga svjetskog rata. Zatvorena je nakon što je 29. prosinca 1973. otvorena Koncertna dvorana „Vatroslav Lisinski”. Poslije se dvorana rekonstruirala i nadogradila za potrebe Zagrebačkoga kazališta mladih. Dvorana „Istra” bila je jedini veći koncertni prostor u gradu Zagrebu do izgradnje „Lisinskog”.

⁵¹ „Radio, televizija i sport”, *Jugoslavenski radio*, 22 (1957), 5; „Prvi TV-prijenos nogometne utakmice u Jugoslaviji”, *Jugoslavenski radio*, 22 (1957), 31.

⁵² Po narudžbi Radija Zagreb kompozitor Ivo Lhotka-Kalinski skladao je radijsku operu,

Slika 5. Prva reportažna kola Radiotelevizije Zagreb (Marconi), 1957. (autor Đuro Slako, Fototeka HRT-a)

Sredinom 1957. RTZ je kupio u Londonu svoja prva televizijska reportažna kola. To je bilo posebno važno za prijenose raznih manifestacija i sportskih događanja. S novim reportažnim kolima prvi prijenos realiziran je sredinom srpnja 1957. sa završne priredbe II. gimnaestrade sa stadiona u Maksimiru, a sredinom kolovoza i vaterpolski turnir „Trofeo Italia” s plivališta na Šalati. Prvi prijenos iz dvorane s reportažnim kolima RTZ je ostvario 1. kolovoza 1957. prenoseći svečanu akademiju u čast 20. godišnjice Osnivačkoga kongresa Komunističke partije Hrvatske iz velike dvorane Radničkoga doma. Sljedeći veliki projekt bio je prijenos otvaranja Zagrebačkoga jesenskog velesajma, prvi put s reportažnim kolima. Preko ljetnih mjeseci 1957. RTZ je davao samo skraćeni nedjeljni program (televizijski dnevnik i sportski pregled). S redovnim emitiranjem nedjeljom, uobičajenoga trajanja od jednog i pol do dva sata programa, nastavljeno je početkom studenoga. Tijekom ljeta su osmišljene neke nove emisije, formirane nove redakcije (kulturno-umjetnička) i pokušalo se da program dobije određenu fizionomiju te svojom zanimljivošću privu-

---

jednočinku *Analfabet*. Potom je za RTZ napisao i prvu televizijsku operu u Jugoslaviji, *Putovanje*, prema tekstu *Kirija* Branislava Nušića, u trajanju od 40 minuta. Ta je opera bila posebno prilagođena za interpretaciju na televiziji, a režija je povjerena Danielu Marušiću. Opera *Putovanje* prvi je put izvedena 9. lipnja 1957. godine. „Jugoslavenska TV opera”, *Jugoslavenski radio*, 11 (1957), 7; „Pred izvedbu domaće televizijske opere”, *Jugoslavenski radio*, 17 (1957), 7; „Prva domaća televizijska opera izvedena je u programu Radio-televizije Zagreb”, *Jugoslavenski radio*, 25 (1957), 12.

če što veći broj gledatelja. Dana 25. studenog 1957. počinje nova dječja emisija (formirana je nova redakcija i u pripremi sudjeluje Školski radio). Predviđeno je da se emisija za djecu emitira svake srijede od 18 do 20 sati. Krajem prosinca 1957. u prostorima Savjeta za kulturu i nauku Hrvatske postignut je dogovor između RTZ-a i zagrebačkih kulturno-umjetničkih i zabavnih institucija prema kojem televizija može prenositi sve kazališne, muzičke i ostale priredbe bez obveze honoriranja. Zaključeno je da se premijerne predstave prenose djelomično, a reprizne u cijelosti.⁵³ Međutim, taj dogovor nije bio po volji ni kulturnim ni sportskim organizacijama, na što će upozoriti direktor Šibl na sjednici Savjeta u siječnju 1959. godine.⁵⁴

U intervjuu u prosincu 1957. tadašnji direktor RTZ-a Dušan Štrbac iznio je mišljenje da bi jugoslavenska televizija trebala postati općenarodno dobro: „Jer kome zapravo treba televizija? Gradovima najmanje. Građani velikih gradova mogu lično prisustvovati svim važnijim događajima. Imaju kazališta, kina, mnogo više mogućnosti da se služe kulturnim tekovinama, no što to imaju ljudi u pokrajini i na selu. A baš televizija je ona, koja i selu i pokrajini može pružiti sve što grad pruža građanima. Zato je potpuno opravdano, da već danas pomišljamo na jednu emisiju za selo, na mnogo takvih emisija, koje će stvoriti kontakt između sela i grada.”⁵⁵

Početak 1958. RTZ obustavlja televizijski program (od 1. do 19. siječnja), a potom nastavlja raditi u smanjenom opsegu. Razlog prekida emitiranja bio je taj što je istekao rok posudbe uređaja francuske tvrtke Thompson-Houston, zbog čega ih se moralo demontirati i vratiti. Da ne bi posve ostali bez domaćega programa, odlučeno je da će se uređaji iz reportažnih kola preseliti u zgradu i tako nastaviti program u smanjenom opsegu (dvije emisije tjedno po sat vremena). Prema pismima gledatelja, sredinom 1958. program je vidljiv u 36 mjesta u Hrvatskoj i Sloveniji, a broj televizora u Zagrebu stalno raste.⁵⁶

⁵³ „Nova reportažna kola RTV Zagreb”, *Jugoslavenski radio*, 29 (1957), 12; „Radio-televizija Zagreb prenosila je završnu priredbu II. gimnastrade”, *Jugoslavenski radio*, 30 (1957), 12; „RTV Zagreb”, *Jugoslavenski radio*, 32 (1957), 12; „Prvi televizijski prijenos iz dvorane u Zagrebu”, *Jugoslavenski radio*, 33 (1957), 3; „RTV Zagreb”, *Jugoslavenski radio*, 34 (1957), 12; „RTV Zagreb je prenosila otvaranje jesenskog Zagrebačkog velesajma”, *Jugoslavenski radio*, 38 (1957), 4; „Radio-televizija Zagreb uvodi dva programa sedmično”, *Jugoslavenski radio*, 39 (1957), 3; „Radio-televizija Zagreb dala je prvu emisiju za pionire i omladinu”, *Jugoslavenski radio*, 41 (1957), 3; „Zagrebačka televizija direktno će prenositi kazališne priredbe i koncerte”, *Jugoslavenski radio*, 52 (1957), 14.

⁵⁴ Šibl će upozoriti na činjenicu da svi žele naplatiti svoje sudjelovanje u programu televizije golemim novčanim iznosima kao da se radi o američkim televizijama, RAI-ju ili BBC-ju, koje izvođači obično navode u svojim traženjima. Mnoge se odbilo (većinom glumce) jer ih nisu mogli ni željeti platiti. Upozorio je i na to da mnoge sportske priredbe, pogotovo nogometne utakmice, nisu mogli prenositi jer su se klubovi bojali da tada gledatelji neće doći na stadion, a takva je situacija vladala i u kazalištu. HRT, Arhiv, Savjet Radija Zagreb, Savjet Radiotelevizije Zagreb, kut. 14, Sjednica 13. 1. 1959.

⁵⁵ Direktor televizije Dušan Štrbac tijekom intervjua će iznijeti podatak da u Hrvatskoj već ima oko 1500 TV prijarnika preko kojih oko 20.000 gledatelja prati domaći program. „Kada će uvesti zajednički televizijski program u Jugoslaviji”, *Jugoslavenski radio*, 51 (1957), 10.

⁵⁶ „Promjene u programu Radio-televizije Zagreb”, *Jugoslavenski radio*, 3 (1958), 3.

Slika 6. Reflektori, sredina 60-ih (Juraj Bernath mijenja žarulju, fotograf Đuro Očić, privatna zbirka)

U inozemstvu je već bila nabavljena nova studijska oprema te je u planu bila izgradnja velikoga televizijskog tornja s antenama na Sljemenu, kao i ugradnja uređaja za povezivanje s Ljubljanom i Beogradom. Tijekom 1958. kupljena je nova televizijska oprema kompanije RCA iz SAD-a. Program u smanjenom obimu emitirao se do početka ljeta, kad je odlučeno da se potpuno prestane s emitiranjem da bi se tijekom ljetnih mjeseci mogli ugraditi novi uređaji na Sljemenu i u novom studiju RTZ-a u Šubićevoj ulici.⁵⁷

⁵⁷ Novi studijski pogon u Šubićevoj ulici imat će jedan veliki studio za opsežna snimanja opremljen trima kamerama i jedan manji studio za najavljiivače, komentatore i intervjuje. Nova režijska soba bit će odvojena od ostalih tehničkih prostorija i opremljena video i audio stolovima, većim brojem kontrolnih prijamnika, magnetofonima i ostalom potrebnom opremom. U novoj opremi nalazila su se još i četiri projektora, jedan dia i jedan epidia uređaj za prijenos filmova. Pomoću posebnoga sustava ogledala i prizmi ti će uređaji moći raditi na dvije TV kamere. U novim studijima prvo su montirani posebni rasvjetni uređaji koje proizvodi

Već u rujnu 1958., treću godinu zaredom, RTZ prenosi otvaranje Zagrebačkoga jesenskog velesajma.⁵⁸ Tijekom manifestacije, u američkom paviljonu najveću pozornost privukli su TV prijammnici u boji – *Sputnjik I* i *Sputnjik II*.⁵⁹ Prijenos festivala iz Opatije 1958. bio je veliki ispit za RTZ jer su prvi put kamere prenesene daleko izvan Zagreba (oko 200 km od studija i odašiljača). Prvi put kamere RTZ-a prenosile su jedan muzički festival. Režijska su kola bila parkirana uz ulaz na terasu hotela Kvarner. Samo posljednje večeri program je trajao 3 sata i 20 minuta, a to je bio dotad najdulji program koji su djelatnici televizije napravili. Posljednjega dana prijena na Sljemenu je pušten u rad novi Siemensov odašiljač snage 3,5 kW. Tijekom prijena posljednje večeri festivala doznalo se da je program bio jako dobro vidljiv i u Trstu, gdje su ga pratili brojni gledatelji.⁶⁰ Neposredno pred početak emitiranja jugoslavenske televizije bio je emitiran prvi televizijski prijenos radijske emisije stanica Zagreb i Beograd „Mikrofon je vaš” (utorak 18. studenog 1958.) u velikoj dvorani Radničkoga doma u Zagrebu kao javno snimanje RTZ-a.⁶¹

Važan segment u procesu televizijske proizvodnje jesu televizijski prijammnici⁶², koji su u vrijeme eksperimentalnoga programa RTZ-a bili još uvijek preskupi za većinu stanovništva. Zbog toga su se svako malo pojavljivale obavijesti o domaćoj proizvodnji prijammnika. Budući da je u to vrijeme nabava

---

tvornica Radnik i novi komandni stol za rasvjetu tvrtke Strand. Planirani završetak radova bio je krajem listopada 1958. godine. „Planovi o tehničkoj izgradnji Radio-televizije Zagreb”, *Jugoslavenski radio*, 10 (1958), 6; „Program RTV Zagreb”, *Jugoslavenski radio*, 10 (1958), 6; „Montiraju se novi uređaji Radio-televizije Zagreb”, *Jugoslavenski radio*, 35 (1958), 5; „Sa svih strana”, *Jugoslavenski radio*, 38 (1958), 27.

⁵⁸ Provizorni studio zamijenila su suvremena režijska kola s tri kamere. Jedna kamera bila je postavljena na kolica (prilagođena električna kolica domaće tvornice TUNT iz Sesevetskoga Kraljevca, kakvima se služi željeznica za prebacivanje robe na peron). Zalaganjem tehničara i snimatelja uspjelo se kamerom na kolicima napraviti šetnju kroz dva paviljona duga otprilike 100 m. „Značajan jubilej televizije”, *Jugoslavenski radio*, 39 (1958), 2-3; „Televizija u boji na Zagrebačkom velesajmu”, *Jugoslavenski radio*, 39 (1958), 5; „Zabavne melodije Opatija 58”, *Jugoslavenski radio*, 40 (1958), 2-3; „Televizija na festivalu”, *Jugoslavenski radio*, 41 (1958), 2.

⁵⁹ C. H. [Cino Handl], „Značajan jubilej televizije”, *Jugoslavenski radio*, 39 (1958), 2-3; „Televizija u boji na Zagrebačkom velesajmu”, *Jugoslavenski radio*, 39 (1958), 3.

⁶⁰ Majstor rasvjete Boris Oberman sa svojim pomoćnicima postavio je reflektore, snimatelji Mirko Hesky, Tinko Globočnik i Ivo Sušan razmještali su kamere prema uputama režisera Marija Fanellija. Asistent režisera Angel Miladinov razmještao je na pozornici izvođače i orkestar. Urednik cijeloga prijena bio je Mičo Brajović. Šef prijena tehničke grupe bio je ing. Berislav Brajan. Sve tri večeri prijena festivala patio je Bill Berns s NBC-ja i nakon svega pohvalio posao cijele ekipe. Cino Handl, „Televizija na festivalu”, *Jugoslavenski radio*, 41 (1958), 2.

⁶¹ „Shema jedinstvenog programa Jugoslavenske televizije”, *Jugoslavenski radio*, 47 (1958), 5-6; „Jugoslavenska televizija”, *Jugoslavenski radio*, 49 (1958), 2-3; „Dan Republike na ekranima televizije”, *Jugoslavenski radio*, 50 (1958), 5; „Televizija obećava”, *Jugoslavenski radio*, 51 (1958), 2; „Televizija u našoj zemlji”, *Jugoslavenski radio*, 52 (1958), 15.

⁶² U tekstovima iz toga vremena sve se češće upotrebljava riječ *televizor* kad se govori o televizijskim prijammnicima te će s vremenom ući i u svakodnevni govor. Izvorno je televizor (*Televisor*) naziv koji je J. L. Baird dao televizijskom prijammniku koji je sam konstruirao i kasnije proizvodio u vlastitoj tvrtki BTDC.

televizora iz inozemstva bila složena, u prvom redu zbog nedostatka deviza za većinu pučanstva, domaća proizvodnja činila se kao dobro rješenje.⁶³ Povećanjem broja proizvedenih televizora smanjivala bi se i njihova cijena. Kako porez na kupovinu televizora iznosi čak 40% prodajne cijene, ta ih činjenica svrstava u luksuznu robu.⁶⁴

Jugoslavenska televizija – TV centar Zagreb

Krajem 1958. počinje zajednički program svih triju televizijskih studija (u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani) pod nazivom Jugoslavenska televizija. Prije pokretanja zajedničkoga programa Jugoslavenske televizije morali su početi s radom i televizijski studiji u Ljubljani i Beogradu.

Prve eksperimentalne programe najprije je napravila Ljubljana uz pomoć televizijskoga studija u Zagrebu. U nedjelju 12. svibnja 1957. ekipa RTV-a Ljubljana gostovala je u studiju RTV-a Zagreb, odakle je emitirala svoj prvi program pod nazivom „Televizija dolazi u Sloveniju”. Program su činile dvije eksperimentalne emisije. Prva je trajala pola sata, a druga je obuhvatila cjelovečernji program. Krajem godine Radio Ljubljana emitira devetodnevni eksperimentalni televizijski program u vrijeme održavanja IV. međunarodne izložbe radija i telekomunikacije od 7. do 15. prosinca 1957. na Gospodarskom razstavišću u Ljubljani.⁶⁵

⁶³ Jedan od prvih primjeraka televizora domaće proizvodnje Radioindustrije Zagreb (RIZ) prikazan je na Zagrebačkom proljetnom velesajmu 1956. i pobudio je veliki interes javnosti. Planirana cijena domaćih TV prijemnika bila je oko 150.000 dinara. Nažalost, ta cijena bila je neprihvatljiva za većinu građana. Ako se pogledaju plaće djelatnika Radija Zagreb iz toga vremena (između 6.000 i 22.000 dinara), može se pretpostaviti da kupovna moć stanovništva nije na razini koja omogućava kupnju vlastitoga TV prijemnika i u to vrijeme moći će si ga priuštiti samo radne organizacije i zadruge. „Radioindustrija Zagreb proširuje proizvodnju – Izložen domaći televizijski prijemnik”, *Jugoslavenski radio*, 16 (1956), 2.

⁶⁴ RIZ je 1957. planirao proizvesti 500 komada televizora, a već 1958. 1000 komada. Godinu dana poslije RIZ korigira svoje planove, tako da je do kraja 1958. planirao sastaviti 100 komada televizora samo od uvezenih dijelova te 300-400 komada djelomično od uvezenih dijelova, a djelomično od dijelova vlastite proizvodnje. Planirana cijena televizora je 140.000 dinara. Uoči novogodišnjih blagdana 1958. na tržištu su se pojavili prvi televizori (po licenci tvrtke Philips), jedni koje je napravila Radio industrija Nikola Tesla (u kooperaciji sa Zavodima iz Niša, Telekomunikacijama iz Ljubljane i tvrtkom „Rudi Čajavec” iz Banje Luke) i televizor *Panorama* 59 poduzeća Telekomunikacije iz Ljubljane (do sredine 1959. proizveli su i pustili na tržište više od 100 televizora po cijeni 150.000 dinara te su organizirali i servisnu radionicu za popravak televizora). „Radioindustrija Zagreb proširuje proizvodnju”, *Jugoslavenski radio*, 16 (1956), 2; „Uskoro prvi televizori domaće proizvodnje”, *Jugoslavenski radio*, 15 (1958), 3; „Potpisan ugovor s Philipsom o proizvodnji televizora”, *Jugoslavenski radio*, 38 (1958), 24; „Prvi televizori domaće proizvodnje”, *Radio televizija*, 4 (1959), 28; „Jeste li dobro postavili televizor?”, *Radio televizija*, 4 (1959), 31-32; „Telekomunikacije započele serijsku proizvodnju televizora”, *Radio televizija*, 5 (1959), 25.

⁶⁵ „Slovenska televizija”, *Jugoslavenski radio*, 20 (1957), 7; „Televizija dolazi u Sloveniju – Prva eksperimentalna emisija RTV Ljubljane”, *Jugoslavenski radio*, 21 (1957), 7; „Skok u vodu – devetodnevni eksperimentalni program ljubljanske televizije”, *Jugoslavenski radio*, 2 (1958),

Slika 7. Rasvjetni pult marke Strand (upravljačka konzola na kućištu orgulja), kupljen 1958. za studio u Šubićevoj ulici (danas u skladištu rasvjete HRT-a, privatna zbirka)

Prvi program Radiotelevizije Beograd emitiran je 23. kolovoza 1958. popodne i navečer povodom otvaranja 2. sajma tehnike i tehničkih dostignuća održanog u Beogradu, što je ujedno početak emitiranja eksperimentalnoga programa Radiotelevizije Beograd. Program će se davati cijelo vrijeme traja-

3; „Radio televizija Ljubljana započela emitiranje eksperimentalnog programa”, *Jugoslavenski radio*, 44 (1958), 4; SPASIĆ, *Kratak pregled istorije radiodifuzije u Jugoslaviji*, 58-68.

nja sajma i trajat će od dva do pet sati dnevno. Brojni TV prijavnici postavljeni su u lokale i izloge trgovina u Beogradu. Posebno zanimanje vladalo je za gostovanje zagrebačke TV opere, koja je u studiju Radiotelevizije Beograd izvela dvije kratke opere u režiji Daniela Marušića.⁶⁶

Budući da je eksperimentalni program Radiotelevizije Beograd u kolovozu uspješno napravljen, njezin generalni direktor Mirko Tepavac najavio je početak rada Jugoslavenske televizije za Dan Republike te objasnio da će se njezin program naizmjenično emitirati iz sva tri televizijska centra, Beograda, Zagreba i Ljubljane, a informativni dio samo iz Beograda. Napomenuo je i da su uklonjene neke prepreke vezane uz jezik te da je kao jedinstveno pismo Jugoslavenske televizije prihvaćena latinica. Prema njegovoj procjeni, krajem 1958. u Srbiji ima 500 TV prijavnika, u Hrvatskoj 4000, a u Sloveniji oko 3000. Naglasio je da će se televizijski program iz Italije i Austrije i dalje prenositi neposredno nakon redovnoga emitiranja domaćega programa.⁶⁷

Shema jedinstvenoga programa Jugoslavenske televizije objavljena je u tisku neposredno pred emitiranje predviđeno za Dan Republike. U početku Jugoslavenska televizija planira emitirati svoj program svakoga dana osim petkom. Program će svakodnevno počinjati u 20 sati i trajati srijedom, četvrtkom i subotom do 22:30, nedjeljom nešto duže, a ponedjeljkom i utorkom do 23:15. Svake nedjelje od 10 do 11 sati davat će se „Poljoprivredna emisija”⁶⁸, a poslije toga bit će eventualni prijenosi. Svake srijede emitirat će se od 18 do 19:15 dječja emisija i emisija „Porodica i domaćinstvo”, a svake subote od 18 do 18:45 emisija za omladince.

Shema redovnih večernjih emisija Jugoslavenske televizije

Nedjelja	TV dnevnik, Muzička revija, Mala scena i TV dnevnik
Ponedjeljak	TV dnevnik, Sportski pregled, Nauka i život, Kinoteka, Prijenos stranih emisija i TV dnevnik
Utorak	TV dnevnik, Film, Prijenos stranih emisija i TV dnevnik
Srijeda	TV dnevnik, TV tribina, Drama, opera, balet, Kulturna kronika i TV dnevnik
Četvrtak	TV dnevnik, Prijenos stranih emisija i TV dnevnik
Subota	TV dnevnik, Reklame, Zabavna emisija, Kratka muzička emisija i TV dnevnik

⁶⁶ „Prvi program RTV Beograd”, *Jugoslavenski radio*, 35 (1958), 5; „Prve emisije Radio-televizije Beograd”, *Jugoslavenski radio*, 36 (1958), 3; „Eksperimentalni program beogradske TV”, *Jugoslavenski radio*, 37 (1958), 2-3; SPASIĆ, *Kratak pregled istorije radiodifuzije u Jugoslaviji*, 93-95.

⁶⁷ „Na Dan Republike 29. studenog započet će redovni program jugoslavenske TV”, *Jugoslavenski radio*, 38 (1958), 3.

⁶⁸ Planirano je da će emisiju realizirati sva tri TV studija naizmjenično. „Prva emisija za poljoprivrednike u programu RTV Zagreb”, *Radio televizija*, 1 (1959), 5.

Točno dvije godine nakon Zagreba, ponovo za Dan Republike, 29. studenog 1958. prvi put emitiran je program Jugoslavenske televizije. Uskoro će se njezin program prilično uhodati. Gledatelji su bez većih smetnji mogli pratiti emisije triju TV centara: Beograda, Zagreba i Ljubljane, kao i prijenose talijanske i austrijske televizije. TV dnevnik uvijek se emitirao iz Beograda, a zatim bi slijedili ili filmovi ili emisije iz druga dva studija.⁶⁹

TV centar Zagreb emitirao je tijekom 1960. gotovo 400 sati programa. Dramska redakcija dala je 13 dramskih emisija u ukupnom trajanju od 929 minuta. Studio Zagreb izveo je četiri originalne drame. U čast pete godišnjice televizije izveden je izbor iz igranih emisija u proteklih pet godina pod nazivom „Pozornica bez zavjese”. Redakcija zabavnoga programa dala je 23 emisije zabavno-muzičkoga žanra. Mnoge su emisije stekle veliku popularnost (pogotovo mozaička emisija „TV magazin”, izvedena 13 puta), emitirano je 20 muzičkih emisija u trajanju od 841 minute. Redakcija ozbiljne glazbe samo u prvoj polovini godine snimila je 117 kompozicija, od toga 54 domaćih autora. Usto su realizirani prijenosi dvaju velikih festivala u Zagrebu i Opatiji.⁷⁰

Početak 60-ih godina TV centar Zagreb počinje provoditi kvantitativna i kvalitativna istraživanja gledanosti svojega televizijskog programa, odnosno slušanosti radijskih programa na području Hrvatske. Na osnovi dobivenih rezultata redakcije TV centra Zagreb počinju planirati svoje emisije. Takvim istraživanjem u svim razvijenim zemljama bave se službe za programske politike radiotelevizijskih postaja. Najveću jedinstvenu službu za ispitivanje isključivo radija i televizije 60-ih godina ima Engleska u okviru BBC-ja.⁷¹ Najstariji takav odjel u Jugoslaviji bio je unutar Radija Zagreb i nominalno je postojao od 1953., a pod nazivom *Ured za studij programa i veze sa slušaocima i gledaocima* djelovao je od kraja 50-ih godina. Po uzoru na inozemne radiotelevizijske centre, Ured tek od kraja 1959. počinje s istraživanjem praćenja svojih radijskih i televizijskih programa. Istraživanja se u početku provode samo među radijskim pretplatnicima jer se televizijska pretplata počinje naplaćivati tek od siječnja 1961. godine. I prije negoli se počelo istraživati kvantitativno praćenje programa među pretplatnicima, Ured je imao posebnu službu koja se bavila kontrolom kvalitete emitiranih emisija, koja je djelovala pod nazivom *Kontrola programa*.⁷²

⁶⁹ „Iz programa Jugoslavenske televizije 24. i 25. januara”, *Radio televizija*, 5 (1959), 7.

⁷⁰ „Bilanca jedne sezone”, *Bilten RTZ*, 8 (1961), 5.

⁷¹ To je odjel za ispitivanje javnoga mišljenja koji stalno daje solidne informacije o reakciji slušatelja i gledatelja BBC-ja za sve programe. Kvantitativno ispitivanje slušanja provodilo se dnevno na području Engleske preko intervjua, uvijek u izravnom kontaktu. Kvalitativna ispitivanja odjel je provodio specijalnim anketama. Odjel je izdavao i bilten u kojem su bili objavljeni rezultati ispitivanja. I u Francuskoj, Zapadnoj Njemačkoj i Italiji u okviru radija i televizije postojali su istovjetni odjeli. U zemljama Istočne Europe jedino je Poljska imala sličan odjel. U Kanadi i SAD-u slične su se službe više koristile za televiziju nego za radio.

⁷² Kontrolori su bili ljudi različitih profesija (npr. ekonomisti, pravnici, liječnici, novinari i dr.) koji po blokovima slušaju govorni program radija. Potom pišu izvještaje u kojima iznose vlastita kritička zapažanja, dojmove i sudove o formalnoj (izvedba, obrada) i sadržajnoj strani

Kako se poslovanje RTZ-a za vrijeme prvih godina rada eksperimentalnoga programa naglo razvilo i proširilo, Ured je odlučio izdavati interni časopis da bi se bolje upoznale i povezale sve različite grane djelatnosti RTZ-a. U ožujku 1960. objavljen je prvi broj internoga časopisa pod imenom *Bilten RTZ*, u kojem će se sljedećih godina objavljivati informacije, unutarnji problemi kolektiva i radiotelevizijske službe. Početkom 60-ih godina RTZ ima 350.000 radijskih pretplatnika, 1000 zaposlenika i nekoliko tisuća vanjskih suradnika zaposlenih u samom centru i u nekoliko područnih stanica u Zagrebu i izvan njega. Prikupljene podatke i zaključke izvedene iz njih Ured je smatrao bitnima za pripremu novih programskih shema i planiranje investicija za poboljšanje radijske i televizijske mreže.

Prvo istraživanje Ured za studij programa i veze sa slušaocima i gledaocima provodi od početka studenoga 1959. među radijskim pretplatnicima RTZ-a u Zagrebu, čime počinje ispitivanje redovnoga kvantitativnog slušanja radijskoga programa (Radija Zagreb i Radija Sljeme). Početkom 1960. Ured je proširio svoj upitnik s nekoliko pitanja vezanih za praćenje televizijskoga programa RTZ-a. Kako u tom trenutku ne postoji kartoteka posjednika TV prijarnika, ispitivanje se obavljalo među radijskim pretplatnicima bez obzira na to posjeduju li ili ne TV prijarnik. Prva ispitivanja obavljena su od kraja siječnja do kraja ožujka 1960. u Zagrebu, Rijeci i Osijeku i potvrdila su golem interes za televizijski program, osobito u mlađoj populaciji. Iako je među prosječno 250 slušatelja, koliko se ispitivalo svaki put, samo 2-3% ispitanika posjedovalo TV prijarnik, u prosjeku je 50% svih ispitanika pratilo televizijski program bilo redovito, povremeno ili rijetko. Televizijski program ispitanici najčešće prate kod rodbine, prijatelja, u poduzeću ili nekom prostoru u kojem je omogućeno kolektivno gledanje televizijskoga programa.⁷³ Budući

---

preslušanih emisija te daju sugestije za njihovo poboljšanje. O izvještajima kontrolora djelatnici Ureda potom informiraju kolegije obaju govornih programa radija (informativno-politički i kulturno-zabavni). Pritom se posebno obraćala pozornost na to kako su kontrolori procijenili kvalitetu pojedinih emisija. Da bi se izbjegli bilo kakvi sukobi između kontrolora i autora emisija i da bi kontrolori imali punu slobodu otvoreno iznositi mišljenje, bilo pozitivno ili negativno, kontrolori su bili anonimni za sve zaposlenike RTV-a Zagreb izvan Ureda. Važna je činjenica i da služba kontrolora nije bila stalna, odnosno svakih se nekoliko mjeseci angažiralo nove ljude različitih profesija, čime se služba neprestano obnavljala i na taj način osiguravala nova mišljenja o emitiranim emisijama.

⁷³ Način gledanja televizijskoga programa, kolektivno ili obiteljski, razvijao se različito u pojedinim zemljama. Nakon Drugoga svjetskog rata kolektivno gledanje postaje karakteristično za kontinentalnu Europu, a obiteljsko se uvriježilo u SAD-u, Kanadi i Engleskoj. Ta je podjela uočljiva i zbog činjenice da su zemlje kontinentalne Europe pretrpjele znatna ratna razaranja, pa se zbog slabe kupovne moći njihova stanovništva nakon rata teže moglo izdvojiti velika novčana sredstva za nabavu TV prijarnika za pojedino kućanstvo. Zbog toga postaje uobičajena nabava zajedničkoga televizora i zajedničko gledanje programa. U Francuskoj postaje uobičajeno osnivanje teleklubova u kojima se zajednički gleda televizijski program. U zemljama istočnoga bloka zajedničko gledanje TV programa poticano je i iz političkih razloga. I u SAD-u je bilo dvorana za zajedničko gledanje programa i bile su prepune gledatelja, osobito u vrijeme prijenosa važnih sportskih događaja. U velikim dvoranama u SAD-u i Sovjetskom Savezu televizijski se program nije gledao na TV prijarniku, nego se projicirao na kinemato-

da je u prikazanim podacima broj TV prijavnika unesen po datumima ispitivanja i da na kraju nije prikazan ukupan broj posjednika televizora među anketiranim radijskim pretplatnicima, odnosno nema sigurnih podataka da se po datumima ispituju uvijek isti pretplatnici ili se odabiru novi, teško je procijeniti točan broj TV prijavnika. Ako se pretpostavi da se radi o uvijek novim ispitanicima, sveukupan broj posjednika televizora među ispitanicima na kraju ožujka 1960. bio je najveći u Zagrebu – 20 televizora, 4 su bila u Rijeci i 2 u Osijeku.

Potom je u svibnju Ured proveo anketu velikih razmjera tijekom koje je u neposrednom kontaktu ispitano 19.374 slušatelja u 6956 obiteljskih domova (radijskih pretplatnika) na području čitave Hrvatske. Anketa je osim kvantitete slušanja obuhvatila djelomično i kvalitetu slušanja, odnosno mišljenje o programu.⁷⁴ Dobiveni podaci bili su bitni u smislu planiranja investicija za poboljšanje radijske mreže kako bi RTZ mogao osigurati slušanje programa Radija Zagreb na cjelokupnom teritoriju Hrvatske. Uz podatke o slušanju radijskih programa ispitivači su prikupili i podatke o gledanju televizijskoga programa i broju posjednika TV prijavnika.

---

grafsko platno. S vremenom će i u kontinentalnoj Europi zajedničko gledanje TV programa kod prijatelja i susjeda koji su uspjeli nabaviti televizor postati sve raširenije (prema anketi koju su sredinom 50-ih zajednički organizirale njemačka, belgijska i francuska televizija, u Njemačkoj u to vrijeme 54% ljudi TV program gleda kod prijatelja i znanaca, u Belgiji 44%, a u Francuskoj samo 33%). Takav način praćenja programa imao je i negativnu posljedicu za vlasnika televizora – on više nije imao mira u vlastitom domu. Nakon uvođenja televizije u Jugoslaviji, najviše zbog skupoće TV prijavnika, godinama će biti uobičajeno zajedničko gledanje programa, i to većinom u poduzećima, domovima kulture, zadružnim domovima i kavanama. Ponegdje će biti organizirano i skupljanje novca za kupovinu zajedničkoga televizora. Nakon što kupovna moć pojedinaca u Jugoslaviji omogućila kupnju vlastitoga televizora, i ovdje će se uvriježiti običaj gledanja programa kod prijatelja i susjeda, što će ostati karakteristika sve do početka 70-ih godina. „Što su tele-klubovi”, *Jugoslavenski radio*, 13 (1957), 6; „Zajednička anketa francuske, belgijske i njemačke televizije”, *Jugoslavenski radio*, 9 (1956), 20; „Televizijski ekran i publika”, *Jugoslavenski radio*, 15 (1956), 22; „Televizija u domu ili na javnom mjestu”, *Radio televizija*, 1 (1959), 24.

⁷⁴ Anketa je provedena intervjuom sa svakim pojedinim radijskim slušateljem. Provjeren je odnos slušatelja (po spolu, dobi, naobrazbi, zanimanju, životnim navikama) prema programu Radija Zagreb i Radija Sljeme. Budući da je zimska shema po obimu i značenju znatno važnija od ljetne, ispitana je reakcija slušatelja u čitavoj Hrvatskoj na posljednju zimsku shemu, a dobiveni rezultati omogućili su realnije planiranje buduće zimske sheme. Ispitivanja su provedena tako da su najprije određena geografska područja, veći gradovi i izvjestan broj karakterističnih manjih mjesta i sela. Broj ispitanika određen je proporcionalno prema broju radijskih pretplatnika na pojedinom području, a konkretni pretplatnici odabrani su metodom slučajnih brojeva. Osim o kvantiteti slušanja radijskoga programa, anketa je dala obilje podataka i o praćenju televizijskih emisija na pojedinim područjima, o slušanju redovnih dnevnih emisija za poljoprivrednike, praćenja emisija za selo nedjeljom, kao i o razlozima neslušanja domaćega radijskog programa i na kraju o kvalitativnom odnosu slušatelja prema emisijama tijekom ispitivanoga tjedna. Svakoga je dana svaki ispitanik dao podatke i o tome koja mu se emisija toga dana svidjela najviše, a koja najmanje. Dobiveni su i podaci o slušanju stranih radijskih stanica u pojedinim krajevima Hrvatske i kvaliteti tehničkoga prijma radijskoga programa u pojedinim područjima Hrvatske, odnosno gdje se domaći program čuje dobro ili loše danju odnosno noću.

Od ispitanih slušatelja u 6956 obiteljskih domova samo je njih 96 posjedovalo TV prijamnik. Usprkos tome i velikom području na kojem se ne može pratiti jugoslavenski televizijski program, polovica ispitanika pratila je TV program bilo redovito, povremeno ili rijetko (točno 9386 ili 49,29% svih ispitanika). Ako se pogledaju podaci prema starosti, zanimanju i frekvenciji gledanja, TV program najviše je gledala omladina (studenti, učenici srednjih i osnovnih škola). Odmah iza njih su službenici, a najmanje su bile zainteresirane kućanice, koje su kao razlog navele nedostatak vremena. Među obrtnicima ih je čak 50% pratilo TV program, a među radnicima je taj postotak manji. Iznimka je grad Zagreb, gdje se taj postotak iz mjeseca u mjesec povećavao. U gradovima je 57,96% ispitanika gledalo TV program, a na selu je taj postotak znatno niži (oko 40%). Međutim, u selima u kojima se može pratiti program Jugoslavenske televizije taj je postotak nešto veći od 45%. Budući da je među ispitanicima vrlo mali broj posjednika vlastitoga TV prijamnika i da se TV program najčešće gleda izvan vlastitoga doma, razumljivo je da je njegovo praćenje najzastupljenije u mlađoj populaciji jer mladi imaju mnogo više vremena od svih ostalih ispitivanih skupina.

Kad se analiziraju dobiveni podaci o gledanju TV programa na određenim geografskim područjima (u anketi ih nazivaju pokrajinama) i u gradovima, treba imati u vidu da se u to vrijeme u Istri, Hrvatskom primorju i Dalmaciji još ne može pratiti program Jugoslavenske televizije nego samo talijanske televizije. Tijekom ispitivanja većina je ispitanika izrazila želju da im se u što skorije vrijeme omogući praćenje domaćega TV programa. Dobiveni podaci izraženi su u postocima svih ispitanika na ispitivanom području, potom su iskazani po pokrajinama bez gradova (geografska područja koja se otprilike mogu usporediti s današnjim županijama) i po samim gradovima. Televizijski se program prema postotku ispitanih pretplatnika s dotičnoga geografskog područja najviše gledao na Baniji (60,24%) a najmanje u Dalmaciji (samo 8,60%), nešto više gledao se u Hrvatskom primorju (26,05%), a sva ostala područja nalaze se na oko 50% svih ispitanih (u rasponu od 42% do 52%): Hrvatsko zagorje, Međimurje, Slavonija, Pokuplje, okolica Zagreba, Gorski kotar i Istra. Što se tiče gradova, najveći postotak gledanosti je u Puli, Sisku, Čakovcu i Virovitici (oko 75%), potom u Splitu, Karlovcu, Varaždinu, Kutini, Novoj Gradiški, Bjelovaru i Daruvaru (znatno više od 50%), slijede Zagreb, Rijeka, Dubrovnik, Osijek, Slavonski Brod, Požega, Križevci i Koprivnica (oko 50% svih ispitanika), a na začelju su Zadar i Šibenik (s jedva četvrtinom svih ispitanika, oba na 26%). Zanimljivo je da gradovi u Slavoniji premašuju 50% gledatelja, a vodeće mjesto ima Virovitica s čak 77,57% gledatelja TV programa. U to vrijeme veliki industrijski centri, Karlovac (69,13%) i Sisak (75%) imaju u prosjeku visok postotak gledatelja TV programa. Osim Banije, Gorskoga kotara i Istre (samo s talijanskim programom), nijedna pokrajina ne prelazi 50%. Relativno nizak postotak ima okolica Zagreba (43,15%), niži nego u Hrvatskom zagorju (48,87%). Dalmacija zaostaje daleko iza svih jer na otocima i u Dalmatinskoj zagori gotovo

da i nema TV prijamnika budući da interes za gledanje programa talijanske televizije nije velik.⁷⁵

Nakon što je svibanjska anketa uspjela i dobiveni su se rezultati mogli korisno upotrijebiti u poslovanju RTZ-a, Ured je u prosincu 1960. odlučio na području grada Zagreba provesti specijalističko ispitivanje kojim se željelo doznati kako se gledatelji odnose prema počecima televizijskoga programa RTZ-a s obzirom na to da se radi o novom programu po vrsti, sadržaju i tehnici izvedbe. Odluka je donesena i zato što gledatelji Jugoslavenske televizije u to vrijeme imaju prilike vidjeti oko 35 originalnih domaćih emisija tjedno. U trenutku kad počinje s ispitivanjem, Ured navodi privremeni podatak o broju TV prijamnika u Hrvatskoj. Prema njihovu saznanju, u cijeloj Hrvatskoj bilo je evidentirano 7912 prijamnika, od toga u Zagrebu 3610. Ipak, u Uredu smatraju da je realan broj TV prijamnika u Hrvatskoj u to vrijeme oko 15.000. Zbog toga su odlučili ispitivanje provesti u Zagrebu kod 385 redovitih televizijskih gledatelja čije obitelji posjeduju televizor.⁷⁶ Budući da je televizijski program relativna novost, nastojalo se od gledatelja doznati prve opće dojmove, primjedbe i stavove. U dogovoru s glavnim urednikom Josipom Miškovićem, posebno su ispitivani stavovi gledatelja o emisiji zagrebačkoga studija „TV pregled” i njoj odgovarajućoj emisiji beogradskoga studija „Vrijeme, ljudi i događaji”. Drugi dio ispitivanja odnosio se na zabavni program zagrebačkoga i beogradskoga studija budući da taj dio dominira u programu Jugoslavenske televizije. Potom se ispitivalo vole li gledatelji više emisije iz studija ili izvana te koliko gledaju sportske prijenose. Velika se pozornost dala primjedbama gledatelja što smatraju zapostavljenim, a što je previše zastupljeno u TV programu. Na kraju su ispitivači zapisivali prijedloge gledatelja za poboljšanje programa i njihove ideje za nove emisije.

⁷⁵ „Uvodna riječ”, *Bilten RTZ*, 1 (1960), 1; „O radu kontrole programa”, *Bilten RTZ*, 2 (1960), 5; „Pola godine izlaženja Biltena”, *Bilten RTZ*, 6 (1960), 1; „Izvjestaj o prvim iskustvima kvantitativnog ispitivanja slušanja našeg programa u Zagrebu”, *Bilten RTZ*, 1 (1960), 2-6; „Neki podaci o praćenju televizijskog programa”, *Bilten RTZ*, 2 (1960), 6-7; „Neki rezultati usporednog ispitivanja slušanja radio programa u Zagrebu, Rijeci i Osijeku”, *Bilten RTZ*, 4 (1960), 4-7; „Iz izvještaja o rezultatima ankete Omladina o radio programu”, *Bilten RTZ*, 3 (1960), 2-8; „Zamašna anketna akcija Ureda za studij programa”, *Bilten RTZ*, 5 (1960), 4-5; „Zanimljivi podaci o praćenju televizijskog programa”, *Bilten RTZ*, 6 (1960), 2-4; „Zanimljivi podaci o kvantiteti slušanja našeg radio programa”, *Bilten RTZ*, 8 (1960), 4-6; „O slušanju emisija namijenjenih selu...”, *Bilten RTZ*, 9 (1960), 1-15; „Završni rezultati ankete akcije ureda za studij programa”, *Bilten RTZ*, 10 (1960), 2-11; „Ispitivanje javnosti u službi programske politike radiotelevizije”, *Bilten RTZ*, 9-10 (1962), 18-19; „Podaci za praćenje radio i televizijskog programa na jadranskom obalnom području”, HRT, Arhiv, Savjet Radija Zagreb, Savjet Radiotelevizije Zagreb, kut. 14, Sjednica 25. 10. 1960.

⁷⁶ I prije početka ispitivanja u Uredu su se susreli s najvećom poteškoćom – da je gotovo svaki treći evidentirani televizor pogrešno evidentiran (22,5% evidentiranih televizora prodano je ili su navodni vlasnici posve nepoznati, 8% evidentiranih televizora na bilo koji način pogrešno su ili lažno prijavljeni, a 10% evidentiranih posjednika televizora odselilo se s prijavljene adrese). To će se pokazati kao veliki problem pri uvođenju pretplate 1961. godine.

Prema rezultatima istraživanja, gledatelji su u Zagrebu željeli više filmova i više programa iz zagrebačkoga studija, smatrali su da su TV intervjui predugi i dosadni, smetalo ih je što se na kraju programa ništa ne govori, pa ne mogu znati kad je program završen, zahtijevali su da se filmovi na slovenskom jeziku uvijek daju s prijevodom i žalili se da nisu mogli čitati slabo vidljiv tekst u filmovima (titlove). Smatrali su da je propaganda programa vrlo slaba te da nisu bili na vrijeme upozoreni na vrlo vrijedne emisije koje se ne mogu ponoviti. Spikeri su bili neprirodni, pauze su bile preduge i bilo je malo emisija za djecu. Ispitanici su smatrali da ako nema dobrog domaćeg programa, ne bi trebalo izbjegavati prijenos programa iz inozemstva te da u programu nedostaju specijalizirane emisije za kućanice. U ocjeni za emisiju „TV pregled” samo je jedan ispitanik izjavio da je slaba, najveći broj ispitanika (50%) smatrao ju je vrlo dobrom, a 25% ispitanika nije dalo svoje mišljenje jer ju 18,96% ispitanika uopće nije gledalo. Najviše primjedbi na emisiju po zanimanju imali su službenici, a po naobrazbi ispitanici sa završenim fakultetom i srednjom školom. Većina ispitanika emisiju je smatrala zanimljivom, bez nedostataka i držala da bi trebala u programu ići svaki dan. Za analognu emisiju beogradskega studija ispitanici su dobili ista pitanja. Prema odgovorima, emisija je bila manje gledana od one zagrebačkoga studija, pratilo ju je čak 80% radnika i većinom su ju gledali ispitanici s manjom naobrazbom. Znači, iako analogne, emisije su se razlikovale po strukturi gledatelja. Kad je u pitanju zabavni program, osnovna je primjedba bila da se zabavne emisije vrlo često smjenjuju u TV programu, pa je bilo teško stvoriti pouzdano mišljenje o pojedinoj emisiji. Za taj dio programa dobiven je najveći broj odgovora. Najpopularnija emisija bila je „TV magazin” (gledalo ju je 50% radnika i 35% kućanica). Najčešći odgovor bio je „emisija s određenim izvođačem”. Iz ispitivanja se doznalo da su gledateljima draže emisije s terena nego iz studija. Iako su sportski prijenosi česti, oni su i traženiji. Nogomet je na prvome mjestu. Prijedlog je da sportske redakcije na osnovi kalendara priredbi unaprijed naprave neki osnovni raspored sportskih prijenosa, iako bi nogomet i dalje ostao na prvome mjestu. Emisije koje su predložili za emitiranje su: 1. emisija stranih jezika; 2. emisija za kućanice (najčešće se spominjao „ljubljski kuhar” iz emisije ljubljanskoga studija te da bi takve emisije trebale biti češće i na „hrvatskosrpskom” jeziku); 3. popularne emisije o umjetnosti (dani su mnogobrojni prijedlozi o izgledu takvih emisija). Nakon provedenoga ispitivanja Ured je dao zaključak prema kojem na teritoriju Hrvatske barem povremeno 500.000 ljudi gleda TV program, da je televizija tijekom 1960. postala jedan od „najmasovnijih vidova kulturno-zabavnog života” te da su gledatelji imali bolje mišljenje o TV programu nego što se mislilo. Gotovo 60% gledatelja redovito je pratilo sportske prijenose. Teme koje su smatrali zapostavljenima su filmovi, sport, izravni prijenosi iz kazališta i opere te nedostatak emisija za kućanice. Gledatelji u Zagrebu smatrali su da je previše zastupljen program ljubljanskoga studija.

Početakom 60-ih prijam TV programa postaje sve masovniji. No u to vrijeme teško je bilo utvrditi koliko je domaći TV program dostupan na terito-

riju cijele Hrvatske, pogotovo u smislu kvalitete prijma, te se zbog toga nije precizno znalo koliki broj ljudi uopće može vidjeti TV program bez obzira na to je li im dostupan TV prijamnik. Procjene su bile da TV program može vidjeti oko 2 milijuna ljudi. Broj prijavljenih prijamnika nije mogao poslužiti kao osnova za proračun ukupnoga broja gledatelja jer se u to vrijeme TV program većinom gledao kolektivno, pa ovisno o veličini prostora u kojem se prijamnik nalazio varira i broj gledatelja. Da bi dobili podatke koliko je praktično i konkretno TV program dostupan u Hrvatskoj, Ured je napravio širu akciju intervjuja na terenu (Banija, Kordun, Slavonija, Zagorje, Međimurje i grad Zagreb – odnosno cjelokupno stanovništvo sjeverne zone Hrvatske koje je moglo vidjeti TV program). Ispitivanje je provedeno na području gdje su i inače visoki postoci prijma i pretplatnika (neusporedivo veći u odnosu na Dalmaciju, Primorje, Istru i otoke). Ustvari je ispitivanje napravljeno samo na područjima za koja se znalo da se domaći TV program može pratiti. Željelo se doznati koliki je postotak gledatelja televizijskih, a koliki slušatelja radijskih prijamnika, bez obzira na to tko je pretplatnik, a tko nema ni radio ni televizor. Ispitivani su samo stariji od 12 godina, a bilo je zastupljeno jednako i gradsko i seosko stanovništvo. U uzorku od 831 ispitanika bilo je 35,7% osoba s osnovnom školom, 26,5% s nižom srednjom školom, 18% sa srednjom i 7,2% s visokom stručnom spremom. U ukupnom broju ispitanika njih 79,2% posjedovalo je radijski, a samo 6,7% TV prijamnik. Ispostavilo se da samo 8% svih ispitanih uopće ne prati radijski program. Postotak onih koji ne posjeduju TV prijamnik, ali barem povremeno prati TV program, bio je 61,3% stanovništva, što bi otprilike odgovaralo broju od 1.200.000 ljudi koji su u sjevernom dijelu Hrvatske bar povremeno pratili TV program.

Zbog orijentacije u stvaranju programa posebna je pozornost ispitivača bila na dva pitanja: 1. Koje grupe ljudi posjeduju televizor? 2. Koje grupe prvenstveno prate TV program u kući ili na drugome mjestu? Ispostavilo se da vlastiti TV prijamnik posjeduje 21,7% od osoba s visokom stručnom spremom, 14% sa srednjom stručnom spremom, 8,2% s nižom srednjom i 2,5% s osnovnom školom. Kako je udio osoba s osnovnom naobrazbom najveći u stanovništvu, ta grupacija proporcionalno najmanje posjeduje TV prijamnik. Prema dobivenim podacima procijenjeno je da u to vrijeme TV program u Hrvatskoj dnevno redovito prati oko 300.000 ljudi. Iz dobivenih podataka može se tvrditi da se stanovništvo grada Zagreba ponaša drugačije od ostaloga stanovništva s ispitivanoga područja. U Zagrebu samo 54,7% stanovništva povremeno gleda TV program, no kad su u pitanju veliki događaji, u Zagrebu ih gleda 41,7%, a u unutrašnjosti samo 33,7% stanovništva.⁷⁷

---

⁷⁷ Zanimljivi su odgovori na pitanje koje je svima postavljeno u četvrtak 7. rujna 1962.: „Da li ste jučer, u srijedu, gledali TV program?” Prema odgovorima, samo je 15,9% stanovništva sjevernih krajeva Hrvatske toga dana gledalo TV program, ali je zato čak 50% slušalo radijski program. Među visokoobrazovanimi toga dana njih 43,3% gledalo je televiziju, a 48,3% ih je slušalo radio. U toj grupaciji uočena je tendencija da se dijele na one koji samo slušaju radio i one koji samo gledaju televiziju. „Analiza ispitivanja o masovnosti prijema TV programa”, *Bilten RTZ*, 9-10 (1962), 20-22.

Iako su dobili podatke o praćenju svojih radijskih i televizijskih programa, prema kojima su mogli planirati i investicije, uravnoteženi proračun RTZ-a za 1960. onemogućio je rješavanje osnovnih zadataka kao što su poboljšanje radijskoga i televizijskoga programa i izgradnja srednjovalne radijske mreže kojom bi se osigurao prijam republičkoga programa na čitavom teritoriju Hrvatske. Tadašnja mreža pokrivala je samo 50% površine Hrvatske. U 15 kotareva program Radija Zagreb može se u to vrijeme dobro slušati i danju i noću, a slušatelji u ostalih 12 kotareva ne mogu dobro čuti domaći radijski program. Za pokrivanje cjelokupnoga teritorija Hrvatske dobrim prijemom domaćega radijskog programa bilo je potrebno izgraditi nekoliko srednjovalnih i FM odašiljača, a isto tako mrežu TV odašiljača za prijam televizijskoga programa.⁷⁸

Predstavljajući perspektivni plan razvoja televizijske mreže u Hrvatskoj za period 1964. – 1970., tadašnji direktor RTZ-a Ivo Bojanić održao je 1964. uvodno izlaganje na zajedničkoj sjednici Republičkoga i Prosvjetno-kulturnoga vijeća Sabora. Bojanić je istaknuo da je društvena funkcija radija i televizije naglašena upravo u sistemu samoupravljanja, gdje dolazi do izražaja potreba brze razmjene informacija i neprekidnoga komuniciranja, te da će se radio i televizija izgrađivati kao zajednička služba u čitavoj zemlji. Planirana dnevna proizvodnja radijskoga programa na dvije paralelne mreže trebala je biti 36 sati, a emitiranje treba produžiti na 24 sata dnevno.⁷⁹ Što se tiče televizije, planirano je da na kraju toga razdoblja na području čitave Hrvatske dnevno bude emitirano 10-12 sati programa, a trebao bi se uvesti drugi paralelni televizijski program (koji bi u osnovi bio obrazovnoga karaktera, a ujedno bi se na njemu znatnije primali eurovizijski i intervizijski programi te bi se moglo emitirati više filmova). Planirana je izgradnja mreže televizijskih i radijskih veza za prijenos programa na potezu od Sljemena do Beograda, od Sljemena prema Učkoj i od Sljemena prema Dubrovniku, u jednom i drugom smjeru. Potrebno je bilo izgraditi i novi prostor za proizvodnju radijskoga i televizijskoga programa, odnosno radiotelevizijski centar u Zagrebu. U Hrvatskoj sredinom 1964. ima preko 640.000 radijskih (1 aparat na 7 stanovnika) i 85.000 TV prijamnika (1 aparat na 50 stanovnika). Pretpostavka je da će na kraju toga planskog razdoblja gotovo svako domaćinstvo imati radio, a svako četvrto televizor. Zbog toga je potrebna i odgovarajuća proizvodnja radijskih i TV prijamnika. Osnovni izvor prihoda radija i televizije je pretplata, koja u

⁷⁸ Na području Hrvatskoga primorja i Dalmacije pitanje prijma domaćega programa ima i političko značenje budući da se na tom području većinom slušaju strani programi (talijanski). „O nekim problemima Radio-televizije Zagreb”, *Bilten RTZ*, 4 (1960), 8-9.

⁷⁹ Na prvom programu zadržao bi se blok zajedničkoga programa svih jugoslavenskih radijskih stanica, prije svega onih hrvatskosrpskoga jezičnog područja. Drugi program Radija Zagreb, poznat kao Radio Sljeme, emitirao bi devet sati programa dnevno, taj bi se program konstituirao kao nacionalni, hrvatski, i u njemu bi uz Zagreb sinkrono sudjelovale područne (lokalne) radijske stanice Osijek, Rijeka, Split, Dubrovnik i ostalih većih gradova. Treći program Radija Zagreb emitirao bi se kao i dotad tri sata dnevno, a koncipiran je kao vrlo seriozan program koji donosi materijale iz znanosti i umjetnosti i na kojem se izvode opsežnija cjelovita muzička djela.

tom trenutku iznosi 300 dinara za radio i 1.000 dinara za televiziju mjesečno, potom sredstva ekonomske propagande, poslovni fond i krediti.⁸⁰

Na kraju 1963. na RTZ-u je bilo ukupno 1217 zaposlenika.⁸¹ Novim Zakonom o radio-difuznim stanicama (6. travnja 1965.) predviđeno je osnivanje radnih (ekonomskih) jedinica.

Godine 1966. Televizija Zagreb slavi deset godina rada. Godinu prije napravljen je kratki rezime prethodnih deset godina. U tih deset godina broj slušatelja i gledatelja neprestano je rastao. Godine 1955. bilo je 100.000 prijavljenih radijskih prijarnika, a deset godina poslije 700.000; zabilježenih TV prijarnika 1957. nema, a 1965. broj prijavljenih televizora bio je 110.000. Cijelo to vrijeme i radio i televizija proizvode svoj program u neprimjerenom prostoru.⁸² U svim studijima RTZ-a, osim nedovoljne veličine i s tim povezane neodgovarajuće akustike, najveći je nedostatak neadekvatna ventilacija, što otežava rad u tim prostorima. U tom razdoblju televizija se naglo razvila i postala stvarna potreba. Nema naselja u Hrvatskoj koje ne pokazuje interes za televiziju. Najviši državni rukovoditelji smatraju televiziju oblikom unapređenja kulturno-političke i općedruštvene propagande. Nedostatak tehnike i prostora i rascjepkanost pogona po gradu i okolici onemogućavaju svaki daljnji razvoj. U prvoj etapi razvoja televizije u Jugoslaviji izgrađena su ili adaptirana tri studija, Beograd, Zagreb i Ljubljana, koji su opremljeni identičnom opremom. Televizija u Zagrebu obuhvaća tri proizvodne jedinice – studio, reportažna kola i filmski odjel. Televizijski studio ima 256 m², a za emisije s većim brojem izvođača koristi se dvorana Radničkoga doma. Kako dvorana nema dodatnih prostorija za pospremanje potrebne opreme, organiziranje emisija u tom prostoru neadekvatno je i skupo.

Informativni program Televizije Zagreb 1966. proizvodi dva puta tjedno vlastitu emisiju „Jučer, danas, sutra” (od 1967. emitira se pet puta tjedno, osim utorkom i nedjeljom). Uz nju proizvodi i specijalizirane i kulturno-informativne emisije. Dio materijala pripremljenog i emitiranog u tim emisijama preuzima i „Dnevnik” emitiran iz studija u Beogradu. Međutim, materijali preuzeti u „Dnevniku” sastojali su se većinom od snimki istupa političara ili vijesti o političkim i drugim događanjima. Gotovo da i nije bilo objavljenih komentara o najvažnijim društvenim problemima republike i njihovim rješenjima. Od informativnih emisija Jugoslavenske televizije na području Hrvatske najgledaniji je „Dnevnik”, koji prati čak 60% gledatelja.

⁸⁰ Ivo BOJANIĆ, „Danas i sutra”, *Naš studio* (Zagreb), 2 (1964), 5-6; „Sedmogodišnji plan razvitka radija i televizije u SRH”, *Naš studio*, 3 (1964), 10-11.

⁸¹ 169 s visokom stručnom spremom, 12 s višom, 316 sa srednjom stručnom spremom i 175 sa srednjom školskom spremom, s nepotpuno završenim srednjoškolskim obrazovanjem bilo je 98 zaposlenika, s nižom stručnom spremom 155, s osnovnom školom 102, visokokvalificiranih 37, kvalificiranih 119, polukvalificiranih 1 i nekvalificiranih 33. „Brojno stanje”, *Naš studio*, 1 (1964), 19.

⁸² Dvorana „Istra” adaptirana je za glavni i najveći studio radija, veliki studio u Šubićevoj adaptiran je za potrebe televizije, za veće zabavne spektakle unajmljuje se dvorana u Radničkom domu i uređeni su spikerski studiji u Jurišićevoj 4.

U koncepciji televizijskoga programa za 1967. doslovno piše:

„Jedna republička televizijska stanica dužna je da tu funkciju vrši prije svega na republiku u kojoj djeluje i da je vrši kompletno, ne zanemarujući ni jedan od elemenata te funkcije. Za Televiziju Zagreb to znači da treba samostalno da razvija svoj program, polazeći od interesa najprogressivnijeg dijela javnosti u Hrvatskoj za informaciju, pouku i kulturnu rasonodu. Televizija Zagreb ne može se više zadovoljiti situacijom u kojoj je njen program samo dio jednog zajedničkog programa čija shema je jednim svojim dijelom relikv iz vremena kada je postojao jedan ‘savezni’ i dva ‘republička’ televizijska studija, a drugim dijelom nastaje na bazi kompromisa zbog kojih se često moramo zadovoljiti slabije gledanim programskim vremenima za svoje informativno-političke i druge društveno značajne emisije. U stvaranju svog programa Televizija Zagreb se mora mnogo više nego dosad oslanjati na snage koje postoje izvan kuće, u Zagrebu i čitavoj republici. Pri tome se mora orijentirati isključivo na svoj program. Moraju se naći imena najistaknutijih javnih radnika i stvaralaca. Samostalnost i kompletnost Televizije Zagreb ne treba shvatiti u tom smislu da će ona u budućnosti emitirati isključivo svoj program. To ne čini ni jedna televizijska stanica na svijetu ukoliko postoje tehnički uvjeti povezivanja s drugim stanicama. Vlastiti program, međutim, treba da već u 1967. postane okosnica, a programi drugih jugoslavenskih studija nadopuna...”⁸³

Međutim, treba imati u vidu da funkcije radija i televizije jačaju to više što je veća razina razvijenosti društveno-ekonomskih odnosa, a posebno se to odnosi na vrijeme početaka televizije u Hrvatskoj, odnosno Jugoslaviji, u kojoj ni privredni ni društveni razvoj nije bio naklonjen razvoju televizije. S vremenom će se pokazati da je televizija postala još jače i moćnije sredstvo utjecaja na mase u odnosu na radio.

Zaključak

Osnivanje svake televizije zahtijeva velika financijska ulaganja jer proizvodnja programa jednako stoji proizvodi li se program za milijune ili za nekoliko tisuća gledatelja. Gotovo sve televizije u početku se razvijaju kao sastavni dio radijskih stanica (BBC u Velikoj Britaniji, CBS i NBC u SAD-u). Iznimka nije ni televizija u Hrvatskoj, koju osniva Radio Zagreb kao svoj odjel.

Nagli razvoj televizije u tehničkom i programskom smislu nakon Drugoga svjetskog rata dovodi do preuzimanja sve većega medijskog prostora od ostalih izvora informiranja i zabave, pa se u vrlo kratkom vremenu osamostalila i postala dominantan masovni medij. Isti razvojni put kao ostale javne televizije u Europi proći će i javna televizija u Hrvatskoj (Jugoslaviji), samo mnogo kasnije od onih koje su joj bile uzor (BBC i RAI) te u znatno težim financijskim i društvenim okolnostima. Entuzijizam i stručnost ljudi uključenih u stvaranje televizije u Zagrebu bili su presudni za njezin kasniji razvoj.

⁸³ „Programski plan Televizije Zagreb za godinu 1967.”, *Naš studio*, 13 (1967), 19.

Spremnost za savladavanje nečega posve nepoznatog i učenje u hodu svakoga dana bilo je nešto na što su se odlučili svi koji su se pridružili projektu stvaranja televizije.

O tadašnjem vremenu i okolnostima u kojima nastaje televizija u Hrvatskoj mnogi su pisali kao o razdoblju entuzijasta Radija Zagreb i, kao što je rekao Ivan Šibl, njihovo oduševljenje i zanos novim medijem nije mogao spriječiti ni vječni nedostatak novca ni političke i društvene okolnosti. Gotovo ni iz čega, na vlastitu inicijativu, s mnogo snalažljivost, stručnosti, a najviše s mnogo ljubavi, stvorili su televiziju, prvu u Jugoslaviji. Nažalost, taj pionirski posao Radija Zagreb, umjesto priznanja, izazvao je zavist i mnogo prepreka.

Ipak, kad su jednom krenuli, postali su nezaustavljivi. Učili su u hodu i na vlastitim greškama stvarali sve bolji program. Premda su planirali napraviti televizijsku mrežu u Hrvatskoj u samo nekoliko godina (1956. – 1960.), u tome su ih spriječile financijske i političke okolnosti, pa se cijeli proces protegnuo na gotovo dva desetljeća. I uspjeli su gotovo ni iz čega stvoriti temelje današnje televizije. Povećanje broja gledatelja iz godine u godinu bilo je pokazatelj uspješnosti njihova posla.

Ne manje bitna činjenica jest njihova hrabrost da u vremenu i društvenim okolnostima u kojima su živjeli svjesno odaberu preuzimanje stranoga televizijskog programa, budući da na sadržaj programa talijanske i austrijske televizije nisu mogli utjecati. Iako se većinom radilo o sportskim, zabavnim i kulturnim sadržajima, ipak su na taj način omogućili vlastitom gledateljstvu „prozor u svijet”.

Televizija u Zagrebu svoj početak, na neki način, mora zahvaliti nogometu. Uvijek i prvo sve je počinjalo prijenosom nogometne utakmice, od nagovaranja pojedinaca do privlačenja gledatelja na samom početku. Naravno, sportski program uvijek je bio i najgledaniji dio televizijskoga programa.

Međutim, kad su počeli proizvoditi televizijski program, postali su nezaustavljivi. Od samo jednoga maloga priručnog studija, zahvaljujući brojnim entuzijastima, stvorili su temelje na kojima danas stoje najvećim dijelom javna, ali i privatne televizije u Hrvatskoj.

Prilog 1. Zakonska regulativa radiodifuzije u Jugoslaviji (FNRJ/SFRJ) od 1945. do 1965.⁸⁴

- kolovoz 1945. Zakon o štampi (*Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije* /Beograd/, 65/1945)
- 31. siječnja 1946. Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije (*Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije* /Beograd; dalje: *SL FNRJ*), 10/1946), čl. 44., točka 7.: „u nadležnost federacije spadaju pošta, telegraf, telefon i radio.”
- 17. travnja 1946. Uredba za organizaciju radio-difuzne službe (*SL FNRJ*, 32/1946), čl. 1.: „cjelokupno pravo vlasništva i korištenja svih emisionih radio postrojenja na teritoriju Federativne Narodne Republike Jugoslavije pripada državi.”
- 25. svibnja 1946. Zakon o zaštiti autorskih prava (*SL FNRJ*, 45/1946)
- 17. lipnja 1946. Uredba o osnivanju Komiteta za radio-difuznu službu Vlade FNRJ (*SL FNRJ*, 52/1946), čl. 12. – radio-stanice su državna privredna poduzeća, mogu biti općedržavnoga i republičkog značaja; čl. 14. – Radio Beograd je jedina radijska stanica općedržavnoga značaja, pod neposrednom je upravom Komiteta i pripada joj postotak radijske pretplate s cijeloga teritorija FNRJ (kao i cjelokupna pretplata s teritorija Republike Srbije); čl. 16. – visinu radijske pretplate svake republike određuje vlada republike u suglasnosti s Komitetom; čl. 19. – obvezno je prijavljivanje radioaparata i plaćanje pretplate.
- travanj 1947. Uredba o osnivanju Glavne direkcije radio-industrije Komiteta za radio-difuznu službu (*SL FNRJ*, 29/1947)
- svibanj 1948. Uredba o tarifi, troškovima, fondu rukovodstva i centralnom fondu radio stanica (*SL FNRJ*, 43/1948), čl. 2. – radijska pretplata (tarifa) jedinstvena je za cijelo područje FNRJ.
- 15. kolovoza 1948. Rješenje o jedinstvenoj tarifi radio-stanica (*SL FNRJ*, 72/1948) – tarifa (radijska pretplata) iznosi 480 dinara godišnje za radijske prijammike s cijevima
- 1949. Ukidanje Glavne direkcije radio-industrije Komiteta za radio-difuznu službu (*SL FNRJ*, 52/1949)
- 25. srpnja 1950. Uredba o ukidanju Komiteta za radio-difuznu službu Vlade FNRJ (*SL FNRJ*, 48/1950) – nadležnosti Komiteta prenose se na Direkciju za informacije Vlade FNRJ

---

⁸⁴ PUSTIŠEK, *Istorija zakonodavstva o radio-difuziji u Jugoslaviji*, 148-175, 178-206; *Zakon o radio-difuznim stanicama*, 1955., HRT, Arhiv, Upravni odbor Radija Zagreb, Upravni odbor Radiotelevizije Zagreb, kut. 1, Sjednica 12. 11. 1952.; *II. Nacrt Zakon o radiodifuznim stanicama i Primjedbe Upravnog odbora RTZ na Zakon o radiodifuznim stanicama*, 1960., HRT, Arhiv, Savjet Radija Zagreb, Savjet Radiotelevizije Zagreb, kut. 14; „Osnovni zakon o radiodifuznim ustanovama”, *Naš studio*, 6 (1965), 7-8.

- svibanj 1951. Rješenjima Vlade FNRJ nema više jedne općedržavne radijske stanice nego samo šest republičkih radijskih stanica
- 19. svibnja 1951. Rješenje o osnivanju radio-stanice Radio Jugoslavija (*SL FNRJ*, 25/1951) – radijska stanica za jačanje jugoslavenskoga radijskoga programa prema inozemstvu
- listopad 1951. Rješenje o tarifi radio-stanica (*SL FNRJ*, 48/1951) – tarifa (radijska pretplata) iznosi 3.000 dinara godišnje (250 dinara mjesečno)
- 5. ožujka 1952. Odbor za radio-difuziju (*SL FNRJ*, 11/1952) – sve ovlasti vezane za radiodifuziju prenose se na Savjet za nauku i kulturu Vlade FNRJ
- 9. srpnja 1952. Uredba o javnim radio-difuznim stanicama i radio-difuziji (*SL FNRJ*, 37/1952), čl. 2. – radiodifuzne stanice su privredne ustanove sa samostalnim financiranjem; čl. 5. i čl. 7. – radijskom stanicom upravljaju direktor (postavlja ga osnivač) i upravni odbor (direktor, predstavnici pojedinih društvenih organizacija i predstavnici kolektiva); čl. 19. – radijska pretplata plaća se u mjesečnim iznosima unaprijed
- 24. studenog 1952. Udruženje radio-stanica FNRJ – Jugoslavenska radio-difuzija – devet radijskih stanica (šest republičkih, dvije pokrajinske i Radio Jugoslavija)
- 24. prosinca 1954. Rješenje o tarifi radio-stanica (*SL FNRJ*, 54/1954) – za građane godišnja pretplata za radijske prijarnike iznosi 3.000 dinara (250 dinara mjesečno)
- početkom 1955. Perspektivni plan radiofikacije FNRJ za period od 1955. do 1960.
- 14. studenog 1955. Zakon o radio-difuznim stanicama (*SL FNRJ*, 52/1955), čl. 1. – radiodifuzija je javna služba; čl. 4. – radiodifuzne stanice su zasnovane na načelima društvenoga upravljanja; čl. 16.-18. – svaka radiodifuzna stanica ima svoja pravila, omogućava se posjedovanje više relejnih radijskih stanica, s tim da relejne stanice prenose program matične radijske stanice; čl. 21.-28. – radijskim stanicama upravljaju savjet (9 do 17 članova na mandat od dvije godine, dvije trećine članova imenuje se iz reda javnih radnika, jedna trećina iz radnoga kolektiva, a direktor je član savjeta po položaju), upravni odbor (5 do 9 članova izabranih iz radnoga kolektiva, a direktor je član po položaju) i direktor radijske stanice.
- 2. veljače 1956. Rješenje o tarifi radio-stanice (*SL FNRJ*, 6/1956) – za građane godišnja pretplata za radijske prijarnike ostaje ista kao 1954.
- 8. lipnja 1956. Odluka o dodjeljivanju sredstava za izgradnju televizijske mreže u FNRJ
- 15. srpnja 1957. Rješenjem Rp. br. 102 Savezno izvršno vijeće odobrava novčana sredstva za prvu etapu izgradnje televizije (1.387.131 dolara i 1,666 milijuna starih dinara za kupnju deviza)
- 9. lipnja 1957. Zakon o autorskom pravu (*SL FNRJ*, 36/1957)

- prosinac 1957. Programska komisija za televiziju
- početkom 1958. Uredba o savjetu za radiodifuziju i televiziju (*SL FNRJ*, 53/1958)
- 4. ožujka 1958. Investicijski program za izgradnju televizijske mreže u Jugoslaviji – za prvu fazu, koja će trajati do kraja 1959.
- 1960. Uredba o prenošenju poslova u nadležnosti Sekretarijata Saveznog izvršnog vijeća za informacije (*SL FNRJ*, 19/1960)
- 3. listopada 1960. Rješenje o tarifi pretplate za korištenje uređaja namijenjenih prijemu radio-difuznih emisija (*SL FNRJ*, 41/1960) – pretplata za građane iznosi 3.600 dinara godišnje (za prvi radijski prijamnik 300 dinara mjesečno, a za svaki sljedeći 100 dinara mjesečno)
- 30. prosinca 1960. Rješenje o tarifi pretplate za korištenje televizijskih prijemnika (*SL FNRJ*, 53/1960) – pretplata za građane iznosi 12.000 dinara godišnje (1.000 dinara mjesečno)
- početkom 1961. Savezno izvršno vijeće donosi Odluku o vraćanju sredstava utrošenih u prvoj etapi izgradnje televizije u Jugoslaviji (*SL FNRJ*, 26/1961). Budući da su u prvoj etapi sredstva federacije dodijeljena samo za izgradnju televizijskih studija RTV-a Beograd, RTV-a Zagreb i RTV-a Ljubljana, SIV je tako odlučio da te tri radiodifuzne organizacije ne bi bile privilegirane, i sve tri morale su vratiti dinarska sredstva u roku od 10 godina počevši od 1963.
- 7. lipnja 1961. Rješenjem Rp. br. 172 Savezno izvršno vijeće za drugu etapu izgradnje televizije odobrilo je radiodifuznim organizacijama devizna sredstva u iznosu većem od 2 milijuna dolara i beskamatni dinarski kredit uz desetogodišnju otplatu u iznosu od 4.353.360.000 dinara.
- 7. travnja 1963. Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (*Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije* /Beograd; dalje: *SL SFRJ*), 14/1963), čl. 9. – samoupravljanje u radnoj organizaciji – radni ljudi organizacijom upravljaju neposredno ili preko organa upravljanja koje sami biraju; čl. 13. – ustanove su postale radne organizacije; čl. 40. – prvi put se u Ustavu izravno spominju radio i televizija.
- 1964. Osnovni zakon o organima upravljanja ustanovama (*SL SFRJ*, 22/1964)
- 1965. Osnovni zakon o ustanovama (*SL SFRJ*, 5/1965)
- 1965. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu (*SL SFRJ*, 11/1965)
- 25. ožujka 1965. Osnovni zakon o radio-saobraćaju (*SL SFRJ*, 14/1965)
- 4. travnja 1965. Osnovni zakon o radio-difuznim ustanovama (*SL SFRJ*, 15/1965), čl. 1. – radiodifuzne ustanove su one organizacije koje preko svoje emisije radijske i TV stanice emitiraju vlastiti program namijenjen javnosti; čl. 3. – u upravljanju sudjeluju i predstavnici društvene zajednice.

- 1965. Pravilnik o osnovama za sastavljanje znakova identifikacije radio-stanica (*SL SFRJ*, 36/1965)
- 1965. Pravilnik o evidentiranju radio-stanica i načinu vođenja evidencije (*SL SFRJ*, 55/1965)
- 1966. Uredba o ukidanju Savjeta za radiodifuziju i televiziju (*SL SFRJ*, 9/1966)
- 1968. Statut Zajednice radiodifuznih ustanova SFRJ – Jugoslavenska radio-televizija, čl. 2. – članovi Zajednice su šest republičkih i dvije pokrajinske radiodifuzne organizacije
- 3. srpnja 1968. Stupa na snagu Zakon o radio-saobraćaju i radio-difuznim ustanovama, koji je donio Sabor SR Hrvatske (*Narodne novine: službeni list Socijalističke Republike Hrvatske /Zagreb/*, 21/1968, ispravak Zakona u: *Narodne novine: službeni list Socijalističke Republike Hrvatske*, 24/1968).

Prilog 2. Broj televizijskih pretplatnika u Jugoslaviji od 1960. do 1969.⁸⁵

Godina	Broj TV pretplatnika
1960.	9179
1961.	18.220
1962.	33.857
1963.	56.924
1964.	104.082
1965.	164.785
1966.	216.594
1967.	275.944
1968.	342.289
1969.	398.735

⁸⁵ Podaci preuzeti iz: GALIĆ, *Tehnički razvoj radija i televizije*, 228.

Arhivski izvori

HRT, Arhiv: Hrvatska radiotelevizija. Arhivi i programsko gradivo: Upravni odbor Radija Zagreb, Upravni odbor Radiotelevizije Zagreb, kut. 1, sjeđnice 1952. – 1958., 1960., 1964.; Savjet Radiotelevizije Zagreb, kut. 14, sjeđnice 1956., 1959., 1960., 1963. – 1965.

Interni objavljeni izvori i tisak Radiotelevizije Zagreb

Bilten RTZ: interni časopis Radio televizije Zagreb (Zagreb), 1960 [šapirografirano], 1961 [šapirografirano], 1962.

FANELLI, Mario (Maurizio). *Televizija – informacija o programu*. Zagreb, 1955 [šapirografirano].

FANELLI, Mario, ur. *Televizijska izvedba programa: antologija radova o TV*. Zagreb: Jugoslavenska radiotelevizija, 1960 [šapirografirano].

Naš studio: list kolektiva Radiotelevizije Zagreb (Zagreb), 1964.

Radio problemi: bilten za pitanja radiofonije – samo za potrebe radio stanica (Zagreb), 1954, 1955 [šapirografirano].

Radio televizija Zagreb: list radne organizacije / list složene organizacije udruženog rada (Zagreb), 1976, 1986.

Tehnologija realizacije TV-emisija o domeni scenografsko-kostimografsko-grafičke opreme. Zagreb: Radiotelevizija Zagreb, 1971 [šapirografirano].

Literatura

FANELLI, Mario (Maurizio). „Dvadeset godina naše televizije” (9 nastavaka). *Rtv-radar. Vjesnik* (Zagreb), 31. 12. 1975. – 1. i 2. 1. 1976., 6. 1. 1976., 16. 1. 1976., 23. 1. 1976., 30. 1. 1976., 6. 2. 1976., 13. 2. 1976., 20. 2. 1976., 27. 2. 1976.

GALIĆ, Roman. *Tehnički razvoj radija i televizije u Jugoslaviji 1926-1986*. Zagreb: Školska knjiga, 1986.

GRBAVAC, Jacinta; GRBAVAC, Vitomir; KRTALIĆ, Antonija. „Retrospektiva i perspektiva komunikacijskih tehnologija: društveni i tehnološki aspekt”. *Media, culture and public relations* 4 (2013), br. 2: 173-176. Pristup ostvaren 22. 5. 2021. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=163475.

ILIĆ, Ivana. „Institucionalni i ideološki aspekti muzičke programacije Radio Beograda 1944-1960.” U: *Ustanove, politika in glasba v Sloveniji in Srbiji 1945-1963 = Institucije, politika i muzika u Srbiji i Sloveniji 1945-1963*, ur. Tatjana Marković i Leon Stefanija. Ljubljana: Oddelek za muzikologiju Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2015, 86-136. Pristup ostvaren 22. 5. 2021. <http://www.tatjanamarkovic.eu/PDF/Ustanove.pdf>.

JAKELIĆ, Klara. „Kratki pregled povijesti radija u NR Hrvatskoj 1945. – 1952.” *Jat: časopis studenata kroatistike* 1 (2013), br. 1: 252-266. Pristup ostva-

ren 22. 5. 2021. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=167267.

Jugoslavenska radio televizija 1952-1972. Beograd: Jugoslavenska radiotelevizija, 1972.

Jugoslavenski radio: časopis Jugoslavenske radiodifuzije (Zagreb), 1954, 1956-1958.

KALINIĆ AHAČIĆ, Nataša; PETRIČEVIĆ, Jozo. „Kako je osnovana Televizija Radio Zagreb”. *Novinar* 67 (2013), br. 1-3: 56-60.

LONČAR, Josip. *O savremenoj televiziji*. Zagreb: Tipografija, 1937.

MILUTINOVIĆ, Irina. „Uloga radiodifuzne regulative u oblikovanju nove istorije srpske kulture (1944-1990)”. *Megatrend revija* 11 (2014), br. 1: 101-125. Pristup ostvaren 22. 5. 2021. <https://www.megatrendreview.naisbitt.edu.rs/files/pdf/SR/Revija%201-2014.pdf>.

MULJEVIĆ, Vladimir. „Akademik Josip Lončar, nestor hrvatske elektrotehnike”. *Radovi Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža* 3 (1993): 203-214. Pristup ostvaren 21. 5. 2021. <https://www.lzmk.hr/images/radovi3/vladimir%20muljevic%20akademik%20josip%20loncar%20nestor%20hrvatske%20elektrotehnike.pdf>.

Narodne novine: službeni list Socijalističke Republike Hrvatske (Zagreb), 1968.

Narodni list (Zagreb), 1956.

PUŠIŠEK, Ivko. *Istorija zakonodavstva o radio-difuziji u Jugoslaviji: međunarodna regulativa i jugoslovensko zakonodavstvo (1907-1986)*. Beograd: „Savremena administracija”, 1987.

Radio televizija: časopis Jugoslavenske radiodifuzije i televizije (Zagreb), 1959.

Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije (Beograd), 1945.

Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije (Beograd), 1946-1961.

Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (Beograd), 1963-1966.

SPASIĆ, Aleksandar, ur. *Kratak pregled istorije radiodifuzije u Jugoslaviji*. Beograd: Jugoslovenski institut za novinarstvo, 1976.

ŠIBL, Ivan. „Radio-televizija Zagreb”. U: *Sjećanja III. Poslijeratni dnevnik*. Zagreb: Globus, 1986, 64-70.

ŠIMUNOVIĆ, Damir; BUJIĆ, Nikolina; FAJT, Siniša. „Tehnički razvoj javne televizije u Hrvatskoj”. *Annual of the Croatian Academy of Engineering* (2019), br. 1: 408-437. Pristup ostvaren 20. 1. 2021. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=346642.

ŠIMUNOVIĆ, Damir; BUJIĆ, Nikolina; FAJT, Siniša. „Tehnički razvoj javnoga radija u Hrvatskoj”. *Annual of the Croatian Academy of Engineering*

(2019), br. 1: 335-407. Pristup ostvaren 20. 1. 2021. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=346641.

VONČINA, Nikola. *Emisije RTV Zagreb 1964. – 1971.: prilozi za povijest radija i televizije u Hrvatskoj VI*, 2. dio. Zagreb: Hrvatska radiotelevizija, 2005.

VONČINA, Nikola. *Najgledanije emisije 1964. – 1971.: prilozi za povijest radija i televizije u Hrvatskoj V*. Zagreb: Hrvatska radiotelevizija, 2003.

VONČINA, Nikola. *RTV Zagreb 1959. – 1964.: prilozi za povijest radija i televizije u Hrvatskoj IV*. Zagreb: Hrvatski radio, 2001.

VONČINA, Nikola. *TV osvaja Hrvatsku: prilozi za povijest radija i televizije u Hrvatskoj (1954. – 1958.)*. Zagreb: Hrvatski radio, 1999.

Internetski izvori

„American Broadcasting Company (ABC)”. Pristup ostvaren 8. 6. 2021. <https://www.britannica.com/topic/American-Broadcasting-Company>.

„Baird and the BBC”. BBC. Pristup ostvaren 7. 6. 2021. <https://www.bbc.com/historyofthebbc/research/story-of-bbc-television/baird-and-the-bbc/>.

„Brand History”. Pristup ostvaren 8. 6. 2021. <https://www.rcaudiovideo.com/history/>.

„CBS”. Pristup ostvaren 8. 6. 2021. <https://en.wikipedia.org/wiki/CBS>.

„CBS Corporation”. Pristup ostvaren 8. 6. 2021. <https://www.britannica.com/topic/CBS-Corporation>.

„Early Television Stations”. Pristup ostvaren 8. 6. 2021. <https://www.earlytelevision.org/w2xab.html>.

„European Broadcasting Union”. Wikipedia. Pristup ostvaren 7. 6. 2021. https://en.wikipedia.org/wiki/European_Broadcasting_Union.

„History of the BBC”. BBC. Pristup ostvaren 7. 6. 2021. <https://www.bbc.com/historyofthebbc/>.

HRT leksikon, mrežno izdanje. Pristup ostvaren 3. 2. 2021. https://api.hrt.hr/media/static/doc/hrt_leksikon.pdf.

„John Logie Baird”. BBC. Pristup ostvaren 7. 6. 2021. <https://www.bbc.com/historyofthebbc/research/story-of-bbc-television/john-logie-baird/>.

„John Logie Baird – British inventor”. Pristup ostvaren 8. 6. 2021. <https://www.britannica.com/biography/John-Logie-Baird>.

„John Logie Baird (1888 – 1946)”. Pristup ostvaren 7. 6. 2021. https://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/baird_logie.shtml.

„Members”. EBU. Pristup ostvaren 7. 6. 2021. <https://www.ebu.ch/about/members>.

„National Broadcasting Co., Inc. (NBC)”. Pristup ostvaren 8. 6. 2021. <https://www.britannica.com/topic/National-Broadcasting-Co-Inc>.

„Our History”. EBU. Pristup ostvaren 7. 6. 2021. <https://www.ebu.ch/about/history>.

„Our History”. Pristup ostvaren 8. 6. 2021. <https://www.nbcuniversal.com/history>.

„RCA Corporation”. Pristup ostvaren 8. 6. 2021. <https://www.britannica.com/topic/RCA-Corporation>.

„Television”. Pristup ostvaren 8. 6. 2021. <https://www.britannica.com/technology/television-technology>.

„Television out and about”. BBC. Pristup ostvaren 7. 6. 2021. <https://www.bbc.com/historyofthebbc/research/story-of-bbc-television/television-out-and-about/>.

„Television’s crowning moment”. Pristup ostvaren 7. 6. 2021. <https://www.bbc.com/historyofthebbc/research/story-of-bbc-television/television-crowning-moment>.

„Televizija”. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”. Pristup ostvaren 7. 6. 2021. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60748>.

SUMMARY

The First Ten Years of Radiotelevision Zagreb

The founding of any television broadcaster demands substantial financial investments because the production of programmes costs the same regardless of whether one is producing a programme for millions or several thousand viewers. Almost all television broadcasters began their development as parts of radio stations (BBC in the United Kingdom, CBS and NBC in the USA). The television broadcaster founded by Radio Zagreb as one of its departments is no exception.

The rapid development of television in the technological and programmatic sense after World War II led to it taking away an increasingly large media space from other information and entertainment sources, so that it quickly became independent and grew into the dominant mass medium. Public television in Croatia (Yugoslavia) underwent the same development path as other public television broadcasters in Europe, albeit much later than the broadcasters that served as its role models (BBC and RAI) and in significantly tougher financial and social circumstances. The enthusiasm and professionalism of the people involved in the creation of television in Zagreb were of decisive importance for its later development. All those who joined the project showed a readiness to master something completely unknown and to learn on the go.

Many have written about the time and circumstances in which television appeared in Croatia as the time of enthusiasts of Radio Zagreb. As Ivan Šibl said, the enthusiasm and passion of these people for the new medium was not curbed by the eternal lack of money or by the political and social circumstances of the time. Starting from almost nothing, on their own initiative, with much ingenuity, professionalism, and, above all, much love, they created the first television broadcaster in Yugoslavia. Sadly, instead of affirmation, this pioneering work of Radio Zagreb caused much envy and obstructions.

Still, once they had begun, they became unstoppable. They learned on the go and, learning from their mistakes, created a programme of increasingly higher quality. Even though they planned to make a television network in Croatia in only a few years (1956–1960), the financial and political circumstances did not allow this, so the whole process dragged out for almost two decades. But they managed to create the foundations of modern television from almost nothing. The increasing viewership through the years is a clear indicator of the success of their work.

No less important, in the time and in social conditions in which they lived, was their courage to consciously choose to broadcast foreign television programmes, because they could not influence the contents of Italian and Austrian television. Even though these were mostly sports, entertainment, and cultural programmes, they opened a 'window into the world' for their audience.

In a way, the beginning of television in Zagreb is linked to football. Everything always began with the broadcasting of football matches, from persuading individuals to attracting viewers at the very beginning. Of course, the sports programme was always the most viewed part of the television programme.

However, once they began to produce a television programme, they became unstoppable. Thanks to numerous enthusiasts, starting from just one small, makeshift studio, they created the foundations upon which most public—and private—television broadcasters in today's Croatia rest.

Key words: Radio Zagreb (RZ); Radiotelevision Zagreb (RTV); broadcasting; Yugoslav Radio Television (JRT); Radio Industry Zagreb (RIZ)